

VAASAN YLIOPISTO
JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Henna Hämäläinen

**LAAJOJEN HYVINVOINTIKERTOMUSTEN
TIEDONTUOTANTO UUDENMAAN KUNNISSA**

Sosiaali- ja terveys-
hallintotieteen
pro gradu -tutkielma

VAASA 2020

SISÄLLYS

	sivu
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	3
1. JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	10
1.2. Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuut lainsäädännön näkökulmasta	12
2. HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMINEN KÄSITTEENÄ	14
3. TIETO JA TIETOJOHTAMINEN	19
3.1. Tieto	19
3.2. Tietojohtaminen	24
3.2.1. Tietojohtaminen julkishallinnossa	28
3.2.2. Hyvinvointitiedolla johtaminen	32
4. HYVINVOINTIKERTOMUS	37
5. TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	43
5.1. Aineiston hankinta ja kuvaus	43
5.2. Aineiston analyysi	44
6. TULOKSET	47
6.1. Yleiskuva aineistosta	47
6.2 Poikkihallinnollisuus tiedon koostamisessa	49
6.3. Tieto hyvinvointikertomuksissa	52
6.3.1 Eksplisiittinen ja kokemuksellinen tieto	55
6.3.2 Sisäiset ja ulkoiset tietovarannot	60
6.4. Yhteenveto	63

7. POHDINTA	66
LÄHDELUETTELO	71

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Terveydentilan määrittävät tekijät.	15
Kuvio 2. Hyvinvoinnin tekijät.	17
Kuvio 3. Tiedon pyramidi.	22
Kuvio 4. Tietojohtamisen erottelutapa 1.	25
Kuvio 5. Tietojohtamisen erottelutapa 2.	26
Kuvio 6. Päätöksentekoon vaikuttava tieto.	31
Kuvio 7. Hyvinvoinnin ja terveyden tietopyramidi.	34
Kuvio 8. Hyvinvointikertomuksen sisältö.	40
Kuvio 9. Eksplisiittisen ja kokemuksellisen hyvinvointitiedon suhde.	56
Kuvio 10. Sisäiset ja ulkoiset tietolähteet.	60
Taulukko 1. Tiedon luokittelu.	21
Taulukko 2. Knowledge management -käsitteen suomennokset.	24
Taulukko 3. Kuluvalla valtuustokaudella hyväksytyt hyvinvointikertomukset.	47
Taulukko 4. Poikkihallinnollisuus tiedon koostamisessa.	50
Taulukko 5. Poikkihallinnollisen työryhmän kokoonpano.	51
Taulukko 6. Johdattelevan tiedon tietolähteet.	54
Taulukko 7. Tietolähteiden käyttö hyvinvointikertomuksissa.	55
Taulukko 9. Kokemuksellinen tieto.	59
Taulukko 10. Sisäiset tietolähteet.	61
Taulukko 11. Ulkoiset tietolähteet.	62

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen yksikkö**

Tekijä:	Henna Hämäläinen	
Pro gradu -tutkielma:	Laajojen hyvinvointikertomusten tiedontuotanto Uudenmaan kunnissa	
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri	
Oppiaine:	Sosiaali- ja terveyshallintotiede	
Työn ohjaaja:	Juha Lindell ja Niklas Lundström	
Valmistumisvuosi:	2020	Sivumäärä: 81

TIIVISTELMÄ:

Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan vastuulla. Julkisen vallan tulee edistää väestön terveyttä, ja Suomen voidaan nähdä menestyneen terveyden edistämässä hyvin sijoituessaan kerta toisensa jälkeen kärkeen hyvinvoinnin ja onnellisuuden kansainvälisessä vertailussa. Jokaisella aikuisella on vastuu omasta terveydestä ja hyvinvoinnistaan, mutta kunnan lakisääteisenä velvollisuutena on osoittaa riittävästi voimavaroja väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Kunnan tulee seurata asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä, sekä niihin vaikuttavia tekijöitä vuosittain, ja kunnan tulee valmistella kerran valtuustokaudessa laaja hyvinvointikertomus. Laaja hyvinvointikertomus on tietoon perustuva kuntajohtamisen työväline, joka kokoaa kuvauksen kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin tilasta määritellyn seuranta-kauden ajalta. Laaja hyvinvointikertomus tulee laatia eri hallinnonalojen yhteistyössä, ja parhaimmillaan se toimii kunnan strategiатыön, palvelujen ja toimien suunnittelun, arvioinnin, raportoinnin ja päätöksenteon tukena. Laaja hyvinvointikertomus kokoaa eri tietolähteistä muun muassa laaja-alaista tilasto-, tutkimus-, ja kokemusperäistä tietoa kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnista ja terveydestä sekä niihin yhteydessä olevista tekijöistä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata Uudenmaan kuntien laajojen hyvinvointikertomusten tiedon kokoamista, tiedon lajeja ja tiedon kokoamisen poikkihallinnollisuutta. Teoreettinen viitekehys nojautui tiedon eri lajeihin ja tietojohdamisen kautta hyvinvointitiedolla johtamiseen. Tutkimuksessa avattiin myös hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen käsitettä sekä kunnan vastuita hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä. Tutkimuksessa painotettiin tiedon johtamista ja tiedolla johtaminen rajattiin jatkotutkimuksen aiheeksi.

Tutkimuksen aineisto koostui 12:sta Uudenmaan kunnan laajasta hyvinvointikertomuksesta, jotka olivat hyväksytyt kunnanvaltuustossa kuluvalle valtuustokaudella. Tutkimus oli laadullinen ja aineistosta toteutettiin dokumenttianalyysi. Dokumenttianalyysin mahdollistaessa myös kvantitatiivisen analyysin, joten tutkimuksessa hyödynnettiin lisäksi määrällistä analyysia.

Tutkimuksen keskeiset tulokset osoittivat, että Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomukset tehdään pääsääntöisesti poikkihallinnollisissa työryhmissä. Järjestöjen ja muiden sidosryhmien osallistaminen osana hyvinvointikertomuksen laadintaa on toistaiseksi selvästi vähäisempää. Hyvinvointikertomukset sisälsivät runsaasti eksplisiittistä tietoa, jota oli koostettu enimmäkseen valtakunnallisista tietokannoista ja tilastoista. Kokemuksellisen tiedon osuus oli myös huomattava, 45 % kaikesta hyvinvointitiedosta. Kokemuksellinen tieto oli koostettu lähtökohtaisesti kuntien eri kyselyistä, mutta kokemuksellinen tieto toi myös tutkimuksellista tietoa hyvinvointikertomuksiin.

Tietoa koostettiin pääsääntöisesti ulkoisista tietovarannoista ja sisäiset tietolähteet koostuivat pääasiallisesti kunnassa tehdyistä kyselyistä. Laajojen hyvinvointikertomuksien tietopohjassa ja monipuolisessa tiedon koostamisessa oli selkeitä kuntakohtaisia eroja.

AVAINSANAT: hyvinvointikertomus, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, hyvinvointitieto, kunta, tietojohdaminen, tiedon johtaminen

1. JOHDANTO

Suomi on maailman onnellisin maa (Helliwell, Huang, Wang, & Norton 2020: 19). Kerta toisensa jälkeen Suomi sijoittuu kärkeen hyvinvoinnin ja onnellisuuden kansainvälisessä vertailussa muiden pohjoismaiden rinnalla. Tutkijat selittävät tuloksien perustuvan muun muassa toimivaan demokratiaan, institutionaaliseen luottamukseen, korruption vähäiseen määrään sekä sosiaalietuuksiin (Martela, Greve, Rothstein & Saari 2020: 139–140). Suomen verorahoilla toimivat järjestelmät kuten peruskoulu, terveydenhuolto ja kansaneläke takaavat väestölle peruspalvelut sekä pienentävät eriarvoisuutta. (Kantola & Kananen 2017: 7.) Näin ollen Suomessa pyritään turvaamaan kansalaisille hyvinvointia ja terveyttä tukeva ja tasa-arvoinen ympäristö ja olosuhteet.

Suomalaisen julkivallan perustehtäviin kuuluu kansalaisten hyvinvoinnista huolehtiminen ja suomalaisen yhteiskuntapolitiikan lähtökohtana ja tavoitteena onkin kansalaisten hyvinvointi (Niemi, Rautiainen, Kannasoja, Haapakoski, Pellinen, Mäntysaari 2017: 166; Saari 2011: 9). Valtio ja kunnat tekevät suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi paljon erilaisia toimenpiteitä ja tukitoimia. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteena on ehkäistä sairauksia ja syrjäytymistä, vahvistaa osallisuutta ja lisätä kuntalaisten hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä (THL 2019c). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kohdistuu niin yksilöön, väestöön ja yhteisöihin, kuin myös elinympäristöihin. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on toimintaa, jolla tuetaan ihmisen mahdollisuuksia terveyden, hyvinvoinnin, työ- ja toimintakyvyn ja osallisuuden ylläpitoon ja parantamiseen. Mahdollisuuksia luodaan huolehtimalla olosuhteista, jotka tukevat ihmisen hyvinvointia ja terveellisten valintojen tekemistä. Hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavia palveluita kunnissa ovat sosiaali- ja terveystalveluiden lisäksi muun muassa liikunta-, ruoka- ja kulttuuripalvelut, varhaiskasvatus ja koulutus, liikennejärjestelyt sekä kaavoitus. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämällä pyritään kaventamaan väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja, ehkäisemään sairauksia, tapaturmia, syrjäytymistä ja osattomuutta, vahvistamaan mielenterveyttä, sekä ylläpitämään ja parantamaan hyvinvointia, terveyttä, osallisuutta sekä työ- ja toimintakykyä. (Valtioneuvosto 2017.)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisvastuu on kunnilla, ja kunnissa tarvitaan selkeitä rakenteita ja prosesseja hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön koordinoimiseen, suunnitteluun ja johtamiseen (Ståhl, Wiss, Hakamäki & Saaristo 2015: 1). Kunnan vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä on ollut viime vuosina laajalti keskusteluissa, erityisesti suunniteltujen sosiaali- ja terveystalouden uudistuksen ja maakuntatouudistuksen suunnitelmien myötä. Vaikka edellisen hallituksen sote-uudistus kaatui keuhällä 2019, nosti se esiin hyvää keskustelua ja valmistelua hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuista (ks. esim. Nikunlaakso 2020; Savolainen & Kauppinen 2019).

Selkeiden vastuiden määrittelyn lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen vaatii vahvaa tietopohjaa ja tietojohdantaa. Tieto on organisaation yksi tärkeimmistä resursseista (Xie, Gao, Zang & Meng 2020: 290.) Tieto ohjaa THL: mukaan (2019c) hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä kunnassa ja ajantasainen hyvinvointitieto tukee yhteiskuntapolitiittista päätöksentekoa (Toikko & Zechner 2014: 4). Hyvinvointitietoa tarvitaan palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin, sekä palveluiden saatavuuden ja tehokkuuden varmistamiseen (Toikko & Zechner 2014: 4). Edellisellä hallituskaudella toteutettiin useita hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviä kärkihankkeita, ja niiden lisäksi kunnissa hyödynnetään erilaisia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työkaluja. Tietoon perustuva laaja hyvinvointikertomus on kunnan työväline hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitteluun, arviointiin ja raportointiin. Se toimii strategiatyön, vuotuisen kuntasuunnittelun ja seurannan sekä johtamisen työvälineenä. Laaja hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus kunnan väestön terveydestä ja hyvinvoinnista, hyvinvointi- ja terveyseroista, kunnan toteuttamasta hyvinvointipolitiikasta, palvelujärjestelmän toimivuudesta ja kyvystä vastata hyvinvointitarpeisiin, ehkäisevän työn kustannuksista ja mahdollisesta vaikutuksista, sekä hyvinvointi- ja terveyden edistämistyön tavoitteista ja toimenpiteistä. Parhaimmillaan se tarjoaa päättäjille tukea muun muassa tarjoamalla perusteluja päätöksille, toiminnan priorisoinnille ja arvioinnille sekä resursoinnille. (THL 2019a.)

Kunnissa hyvinvointiosaamista tarvitaan strategisella ja ammatillisella tasolla, mutta myös kansalaisten toiminnassa (Perttilä, Orre, Koskinen, & Rimpelä 2004: 10). Kunnan strateginen toiminta, eri hallinnonalojen ja muiden tahojen toiminta sekä kuntalaisten

omaehtoisen toiminnan vuorovaikutus on tärkeää kunnan hyvinvoinnin edistämisessä (Tarkiainen 2014: 97). Jotta kunnassa tehtäisiin aitoa hallintorajoja ylittävää yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, kuntien johdon tulisi olla sitoutuneita hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollolla on vahva rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen keulakuvana, mutta on syytä muistaa, että hyvinvointityö kuuluu kaikille hallintokunnille. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyö on laajaa, kaikkia hallinnonaloja velvoittavaa työtä (STM 2006: 11; Valtioneuvosto 2017). Näin ollen työtä tulee tehdä poikkihallinnollisesti ja eri sidosryhmäverkostojen kanssa sekä kansalaisia osallistamalla niin että kunta pystyy tarjoamaan kunnan asukkaille puitteet oman ja läheisten hyvinvoinnin ja terveyden tukemiseen. Tämä vaatii suunnitelmallista työtä, vaikuttavia keinoja sekä niiden tehokasta implementointia julkishallinnossa niin valtakunnallisesti kuin myös kunnallisella sektorilla.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan Uudenmaan kuntien laajojen hyvinvointikertomusten tietopohjaa ja tiedon koostamista. Tutkimus on tärkeä, koska hyvinvointikertomuksia ei ole aiemmin tutkittu alueellisesti Uudellamaalla. Hyvinvointitiedon käyttöä kunnissa on tutkittu varsin vähän, mutta aihe on tärkeä, sillä laaja hyvinvointikertomus toimii kunnan työvälineenä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä muun muassa tietojohdamisen kautta, ja parhaimmillaan se tukee kuntajohtamista ja strategiatyötä sekä ohjaa kunnan viranhaltijoiden ja päättäjien ajattelua ja toimintaa. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan tietoa jo olemassa olevien laajojen hyvinvointikertomusten laadinnasta ja sisällöistä. (Toikko & Zechner 2014: 5; Kauppinen & Hätönen 2014: 30).

Laaja hyvinvointikertomus kokoaa eri lähteistä kunnan hyvinvoinnin tilaa kuvaavaa dataa, informaatiota ja tietoa, jota hyödyntämällä voidaan tehdä strategisia päätöksiä kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Hyvinvointitietoon ja tietojohdamiseen pohjautuvat päätökset edistävät kuntalaisten hyvinvointia, kaventavat terveyseroja, tukevat kuntalaisten osallisuutta sekä lisäävät kunnan elinvoimaa. Näin ollen laajojen hyvinvointikertomuksien tietosisältöjen tutkiminen on tärkeää, varsinkin kun laajojen hyvinvointikertomuksien sisällöt vaihtelevat THL:n sisältösuosituksesta huolimatta. Laaja hyvinvointikertomus on ollut kunnan lakisääteinen tehtävä vuodesta 2011, ja sisäl-

töjä täsmennetään ja kehitetään jatkuvasti, kuten THL on kehittänyt viime vuosina hyvinvointikertomusten minimitietosisältöjä (ks. THL 2020). Aihetta tutkimalla voidaan saavuttaa ymmärrystä laajojen hyvinvointikertomusten tietopohjasta, sisällöistä ja tiedon koostamisen nykytilasta, sekä suunnata katse kohti informatiivisempia ja tietorikkaampia hyvinvointikertomuksia.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata Uudenmaan kuntien laajojen hyvinvointikertomuksien tiedon kokoamista, tiedon lajeja ja hyvinvointikertomustiedon keräämisen poikkihallinnollisuutta. Tutkimuksen tehtävänä on tuottaa dokumenttianalyysi kuntien laajoista hyvinvointikertomuksista tiedon ja tietojohdamisen teoriataustaan nojaten. Työn alkuperäisenä tarkoituksena oli koota alueellisia menneitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen painopisteitä, mutta Uusimaa 2019 -hankkeen valmistelutyön päättymisen myötä kesäkuussa 2019 tutkimusaihe täsmentyi laajojen hyvinvointikertomusten tietopohjaan ja tiedontuotantoon. Alkuperäistä tutkimustarkoitusta tukien tutkimus tarjoaa alueellisen kuvauksen Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomustyön tietopohjasta, tiedon koostamisesta ja tiedon keräämisen poikkihallinnollisuudesta.

Tutkimus tuottaa tietoa Uudenmaan kuntien laajojen hyvinvointikertomusten tiedontuotannosta ja kuntien tiedon johtamisen eli tiedon koostamisen valinnoista hyvinvointikertomuksissa. Tavoitteena on myös tunnistaa laajojen hyvinvointikertomusten raportoinnin mahdollisia kehittämistarpeita tiedon johtamisen näkökulmasta. Tulosten pohjalta tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä hyvinvointikertomuksen tietopohjasta, mitä voidaan hyödyntää tulevien hyvinvointikertomuksien laadinnan kehittämisessä kohti tietopohjal- lisesti laadukkaampia ja monipuolisempia hyvinvointikertomuksia. Tulokset koostavat alueellista tietoa, jota voidaan hyödyntää myös alueellisen hyvinvointikertomuksen laadinnassa.

Kunnat voivat hyödyntää tutkimuksen tuloksia muun muassa vertailukehittäessään (benchmarking) hyvinvointikertomuksen tietopohjaa. Tulosten pohjalta kunnat voivat

saada myös oivalluksia poikkihallinnollisen ja sidosryhmäyhteistyön kehittämiseksi. Tulosten hyödyntäminen tukee informatiivisten ja tietopohjallisesti monipuolisten ja hyvinvointikertomusten tekoa.

Laajojen hyvinvointikertomusten laaja-alaisuudesta johtuen tutkimusta rajattiin selkeästi tiedon johtamiseen linkittyviin teemoihin, kuten hyvinvointikertomusten tiedon lajeihin ja tiedon kokoamiseen. Tutkimuskysymykset tarkentuivat teoriapohjan ja analyysin dialogin kautta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaista tietoa hyvinvointikertomukseen kerätään?
2. Mitä tiedon lajeja hyvinvointikertomuksessa esiintyy?
3. Miten poikkihallinnollisuus ilmenee tiedon kokoamisessa?

Aluksi tarkastellaan taustoittavana elementtinä kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuita lainsäädännön näkökulmasta sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä käsitteenä. Toiseksi tarkastellaan tutkimusaiheen teoreettista viitekehystä. Teoreettinen viitekehys etenee tiedon käsitteestä tietojohdamiseen ja kunnallishallinnon tietojohdamisen kautta hyvinvointitiedolla johtamiseen. Sen jälkeen avataan hyvinvointikertomuksen käsitettä, jonka jälkeen pureudutaan tutkimusmenetelmään ja aineiston kuvaukseen.

Tutkimusmenetelmien sekä aineiston kuvaamisen jälkeen tarkastellaan empiirisen aineiston valossa kuntien hallintorajat ylittävää tiedon kokoamista, keskeisiä tiedon lähteitä, tiedon lajeja sekä tiedon koostamista hyvinvointikertomuksissa. Tulokset ja johtopäätökset kokoavat tutkimuksen teoreettisen ja empiiriset havainnot yhteen, minkä jälkeen tuloksia seuraa pohdintaosuus.

1.2. Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuut lainsäädännön näkökulmasta

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisvastuu on kunnilla. Kunnan tulee huolehtia hyvinvoinnin ja terveyden edellytysten huomioimisesta jokaisen hallinnonalan toiminnassa. 2000-luvulla on tehty pitkäjänteistä työtä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen koordinaatiota ja rakenteita. (Ståhl ym. 2015: 1.) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen näkyy lainsäädännössä useassa ei laissa, kuten seuraavissa kappaleissa lyhyesti on koostettu.

Perustuslain (731/1999) 19 § mukaan julkiselle vallalle asetettu velvoite väestön terveyden edistämiseen. Kansanterveyslaissa (66/1972) säädetään 2000-luvun uudistuksen jälkeen terveyden edistamisestä osana kansanterveystyötä. Kuntalaki (410/2015) 1 § velvoittaa kuntaa edistämään asukkaidensa hyvinvointia sekä alueensa elinvoimaa ja Suomen sosiaalihuoltolain (1301/2014) tavoitteena on niin ikään muun muassa edistää ja ylläpitää hyvinvointia, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 4 § mukaan kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän terveydenhuollosta vastaavan henkilöstön rakenteen ja määrän tulee vastata alueen väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä terveydenhuollon palvelujen tarvetta. Kunnan ja sairaanhoitopiirin tulee myös arvioida ja ottaa huomioon päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa päätösten ja ratkaisujen vaikutuksen väestön terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Kunnan tulee seurata asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä, sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin vuosittain, ja kunnan tulee valmistella kerran valtuustokaudessa laaja hyvinvointikertomus. Laki velvoittaa myös raportoimaan vuosittain toteutetuista toimenpiteistä valtuustoa ja osoittamaan riittävästi resursseja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen laaja-alaisuus näkyy lainsäädännössä. Terveydenhuoltolaki (1326/2010) velvoittaa kuntaa nimeämään hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuutahot. Lisäksi laki velvoittaa kuntaa poikkihallinnolliseen yhteistyöhön kuntaorganisaatiossa, mutta myös yhteistyöhön kunnassa toimivien muiden julkisten ta-

hojen, yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Vanhuspalvelulaissa (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista 980/2012) edellytetään myös kuntia eri toimialojen, yritysten, järjestöjen sekä muiden yleishyödyllisten yhteisöjen yhteistyöhön ikääntyvän väestön terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseksi. Poikkihallinnollisuus ja sidosryhmien kanssa tehtävä yhteistyö näin ollen korostuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. Todettakoon kuitenkin myös, että vaikka kunnalla on lakisääteinen velvollisuus edistää kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä, on aikuisella kuntalaisella vastuu omasta sekä läheistensä hyvinvoinnista. Esimerkiksi fyysisestä terveyteen voi itse vaikuttaa elintavoilla, eikä välittämistä voi ulkoistaa kunnalle. Jokaisella kuntalaisella, sekä päättäjillä, on mahdollisuus ja velvollisuus osaltaan hyvinvoinnin rakentamiseen.

2. HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMINEN KÄSITTEENÄ

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ei ole yhtä yksiselitteistä määritelmää. Hyvinvointitermi on kompleksinen, ja sille löytyy useita käännöksiä kuten well-being, well-being ja welfare sekä hyvinvoinnin edistämiseen viittaava wellness (Niemi ym. 2017: 174). Tuomisen (2008: 14) mukaan tieteenalojen vaihtelevien lähestymistapojen sekä käsitteen moniulotteisuuden vuoksi ei ole olemassa yhtä selkeää määritelmää. Hyvinvointipolitiikka on keskittynyt objektiivisiin hyvinvoinnin osatekijöihin kuten toimeentuloon, terveyteen ja elinoloihin (Tuomisen 2008: 14). Kuitenkin viimeistään 1970-luvulla hyvinvointia mittaamiseen kaivattiin rekistereistä ja tilastoista kerättävien tiedon lisäksi subjektiivisia tunnuslukuja, jotka ovat lähtöisin ihmisten omista kokemuksista (Kestilä & Karvonen 2019: 17).

Miten hyvinvointia ja terveyttä edistetään, jollei ole määritelty tämän monitahoisen käsitteen sisältöä? Ehkä helpompaa on lähteä tarkastelemaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä erottamalla käsitteet hetkeksi toisistaan.

WHO (1948) määrittelee terveyden täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi. Myöhemmin WHO on uusinnut terveystietoa ja Ottawan julkilausuman (Ottawa Charter for Health Promotion 1986) terveys voidaan nähdä hyvän elämän voimavarana ja mahdollistajana, ja sen tärkeimpiä terveyden edellytyksiä ovat elinoloihin liittyvät taustatekijät, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus, voimavarojen kestävästä käytöstä, koulutustilaisuusmahdollisuus, rauha, toimeentulo ja vakaa ympäristö. Ottawa korostaa julkisen vallan sitoutumista terveyden edistämiseen, ja julkilausumaan on suositeltu viittämään terveyden edistämisen väylää terveyden edistämisen onnistumiselle:

1. Terveyttä edistävä yhteiskuntapolitiikka
2. Hyvinvointia edistävät elinympäristöt
3. Yhteisöjen vahvistaminen ja voimauttaminen
4. Terveyttä edistävien yksilöllisten tietojen ja taitojen vahvistaminen
5. Terveyspalvelujärjestelmän suuntaaminen ennaltaehkäisyyn ja terveyden edistämiseen.

Terveyden edistäminen nähdään toimintana, jolla pyritään terveyden ja toimintakyvyn lisäämiseen, terveysongelmien ja väestöryhmien välisten terveyserojen vähentämiseen. Terveyden edistäminen voidaan nähdä tietoisena vaikuttamisena terveyteen, elintapoihin, elinoloihin, elämäntapaan ja elinympäristöön sekä palvelujen saatavuuteen ja toimivuuteen. (Paahtama 2017.) Terveyteen vaikuttavat monet tekijät ja Dahlgren ja Whitehead (1991, suomentanut Palosuo, Sihto, Keskimäki, Koskinen, Lahelma, Manderbacka & Prättälä 2004: 22) ovat kuvanneet terveyteen vaikuttavia tekijöitä Kuviossa 1.

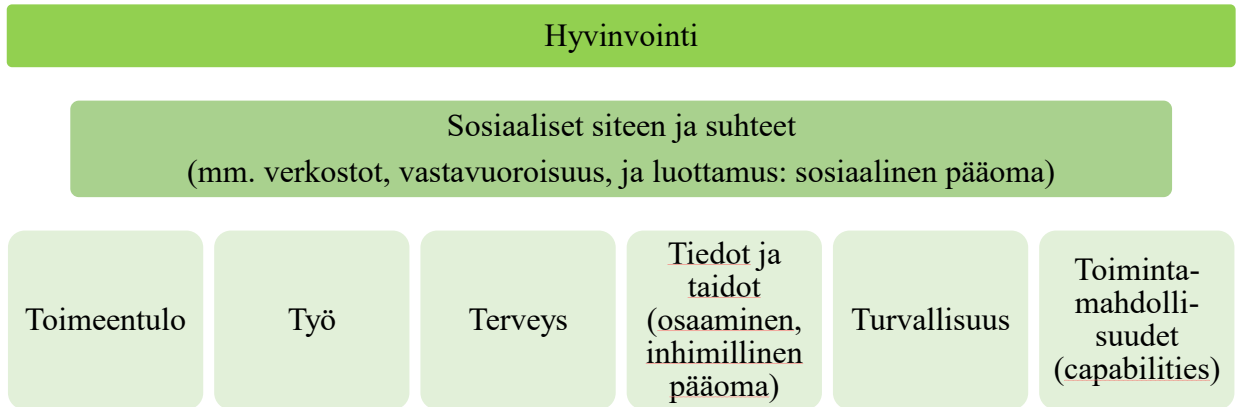
Kuvio 1. Terveydentilan määrittävät tekijät (Dahlgren & Whitehead 1991, suomentanut Palosuo ym. 2004: 22).

Terveyteen vaikuttavia tekijöitä on siis lukuisia, ja kuten Kuviossa 1. voi nähdä, on monet terveyteen vaikuttavat tekijät sellaisia, joihin kunta pystyy vaikuttamaan. Monet tekijät ovat myös yksilöllisiä ja geneettisiä, mutta julkisen sektorin voi myötävaikuttaa moneen tekijään, kuten esimerkiksi veden puhtauteen, asuinympäristöön ja kunnan työllisyystilanteeseen. Strategisilla tietoon perustuvilla päätöksillä on mahdollista vaikuttaa myönteisesti kuntalaisten terveyteen ja hyvinvointiin.

Hyvinvointi on monisyinen käsite ja se voi tarkoittaa eri ihmiselle eri asioita, jonka vuoksi hyvinvoinnin edistämisen täsmällistä määritelmää on haastavaa aukikirjoittaa. Hyvinvoinnin merkitys voi myös vaihdella ihmisen elämänkaaren aikana (Paahtama 2016: 3). Erilaiset hyvinvointinäkemykset määrittelevät hyvinvoinnin eri tavoin, ja tarkastelijan tausta vaikuttaa siihen, kuinka hyvinvoinnin määrettä tarkastellaan (Uusitalo 2011: 271; Paahtama 2016: 2). Filosofisessa mielessä hyvinvointi viittaa useimmiten siihen, mikä on yksilölle hyväksi. Samassa yhteydessä puhutaan elämänlaadusta, onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä. (Uusitalo 2011: 271.) Hyvinvoinnin mittarina on pitkään käytetty bruttokansantuotetta (BKT), mutta hyvinvointi on paljon laajempi ja moniulotteisempi käsite, kuin eliniän pidentyminen tai BKT, vaikka ne sisällytetään usein moniin sosiaalista ja inhimillistä kehitystä kuvaaviin tunnuslukuihin (Saari 2011: 9). BKT ei huomioi esimerkiksi tulonjakoa, ympäristön turmeltumista tai luonnonvarojen ehtymistä. Kestävä hyvinvointi ottaa huomioon talouden, ympäristön sekä yhteiskunnan näkökulmat. (Hoffrén & Rättö 2011: 219–220; Tarkiainen 2014: 97).

Edellisellä vuosituhanella hyvinvointi nähtiin pitkään koostuvan aineellisista resursseista, kunnes Suomessa ja pohjoismaissa tunnettu yhteiskuntatieteilijä Erik Allardt (1976: 9) nosti keskusteluun käsitteen monimuotoisuuden. Allardt (1976: 32–33) luokiteli erilaisia tarpeita kolmeen perusluokkaan: elintasaan (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being) ja hän näkeekin hyvinvoinnin asteen määräytyvän tarpeentyydytyksen asteista. Elintasaan voidaan nähdä kuuluvaksi koulutus, tulot, työllisyys, asumistaso ja terveys. Yhteisyyssuhteen pitävät sisällään paikallis- ja perheyhteisyyden sekä ystävyssuhteet. Itsensä toteuttamiseen sisältyy mielekäs vapaa-ajantointiminta, arvonanto, korvaamattomuus ja poliittiset resurssit. (Paahtama 2016: 2.) Hyvinvoinnin tekijöissä on näin ollen nähtävillä useita yhteisiä tekijöitä terveydentilan määrittäviin tekijöihin (vrt. Kuvio 1.).

Poissulkematta Allardtin pohjoismaihin juurtunutta hyvinvointikäsitystä, Jussi Simpura (2008: 187) toteaa hyvinvoinnin koostuvan eri osatekijöistä, joihin kuuluvat terveys, työ, toimeentulo, osaaminen ja inhimillinen pääoma, turvallisuus sekä toimintamahdollisuudet (capabilities). Nämä tekijät linkittyvät toisiinsa yksilöiden ja heidän toimintakenttänsä välisten sosiaalisten siteiden ja suhteiden; sosiaalisen pääoman välityksellä.

Kuvio 2. Hyvinvoinnin tekijät (mukaiillen Simpura 2008: 187).

Kuntien hyvinvointikertomus -hankkeen asiantuntijoiden työryhmässä vuonna 2010 hyvinvointi on taasen määritelty ihmisen fyysiseksi, psyykkiseksi, sosiaaliseksi, emotionaaliseksi ja hengelliseksi hyväksi oloksi, joka on yksilön, läheistensä, sekä yhteiskuntapolitiikan, palvelujärjestelmän toiminnan ja lähiympäristön tulosta (Paahtama 2016: 3). Näitä kaikkia määritelmiä yhdistää terveyden, sosiaalisten suhteiden ja ympäristön merkitys, joita kunta pystyy tietoon perustuvalla päätöksenteolla tukemaan. Paahtaman (2016: 2) mukaan kunnissa puhutaan hyvinvoinnin edistämisestä, kun tarkoitetaan kunnan vastuullisuutta hyvinvoinnin edistämisestä. Vaikka hyvinvointi on hyvinvointivaltion yksi keskeisimmistä kivijaloista, ei suomalaisessa yhteiskunnassa ole vakiintunutta määritelmää hyvinvoinnin edistämiseksi toisin kuin terveyden edistämiseksi. Kuntalaissa tai sen perusteluissa ei ole määritelty, mitä hyvinvoinnin edistämällä tarkoitetaan. Sosiaali- ja terveydenhuollossa ei ole yhtä yhteisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan terveydenhuollossa puhutaan usein terveyden edistämisestä, ja sosiaalipuolella käytetään hyvinvoinnin tai sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen termejä. (Paahtama 2016: 2.) Terveydenhuoltolaissa (1326/2010) terveyden edistäminen nähdään yksilöön, väestöön, yhteisiin sekä elinympäristöön kohdistuvana toimintana, jonka tavoitteena on terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen sekä terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, tapaturmien, sairauksien ja muiden terveysongelmien ehkäiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen sekä väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen ja suunnitelmallinen resurssien kohdentaminen terveyttä edistävällä tavalla.

Uuden sosiaalihuoltolain uudistamistyön loppuraportissa (STM 2012: 169) hyvinvoinnin edistäminen on määritelty kunnan sektorirajat ylittävänä yksilöön, perheeseen, yhteisöihin, väestöön ja näiden elinympäristöihin kohdistuvana sosiaalista hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta ja osallisuutta tukevana ja lisäävänä sekä köyhyyttä, syrjäytymistä ja muita sosiaalisia haittoja ehkäisevänä ja vähentävänä toimintana, sekä suunnitelmallisena voimavarojen kohdentamisena. Tätä määritelmää tukee myös Simpuran (2008) ja Allardtin (1976) käsitystä hyvinvoinnista.

Hyvinvoinnin moninaisuuden vuoksi ei ole yllättävää, että hyvinvointitutkimus on monitieteellistä. Hyvinvoinnin edistämistä ja tutkimusta lähestytään Niemen ym. (2017:168) mukaan karkeasti jaotellen viidestä eri näkökulmasta; lääketieteellisestä, lääketieteellisestä, psykologisesta, sosiaalisesta taloustieteellisestä ja filosofisesta näkökulmasta. Jokaisella näkökulmalla on oma tärkeä roolinsa tasapainoisen kokonaisnäkemyksen muodostumisessa. Esimerkiksi onnellisuutta tutkiessa sosiologit kiinnittävät muun muassa huomiota onnellisuuden yhteiskunnallisiin oloihin, psykologit yksilön kokemusten ja persoonallisuuden analysointiin, ja taloustieteilijät tutkivat onnellisuuden ja talouskasvun välisiä mekanismeja. Eri tieteenaloja yhdistämällä on syntynyt myös tärkeitä avauksia hyvinvointitutkimukseen, kuten käyttäytymisen taloustiede (behavioural economics). (Saari 2011: 16.)

Hyvinvointitutkimuksen kentällä ei ole täysin yhtenäistä linjaa siihen, miten eri hyvinvointiin vaikuttavat tekijät tulisi huomioida ja miten ja millä voimakkuudella niiden eri ulottuvuuksia tulisi painottaa. Haasteena on myös näkemys siitä, kuka tai ketkä voivat määrittää keskeiset hyvinvoinnin tekijät, ja kuinka pystytään vertailemaan eri hyvinvoinnin ulottuvuuksia väestöryhmien välillä. (Saari 2011: 9.) Hyvinvoinnin kokemukset ovat subjektiivisia, mutta toisaalta hyvinvointia on pitkään mitattu myös objektiivisilla mittareilla (vrt. BKT). Hyvinvoinnin mittaamiseen liittyy niin määrällisiä kuin laadullisiakin tekijöitä. Koettua hyvinvointia, onnellisuutta ja itsensä toteuttamista mitataan eri menetelmillä kuin määrällisiä tekijöitä, kuten toimeentuloa, elinoloja ja terveyttä.

3. TIETO JA TIETOJOHTAMINEN

3.1. Tieto

Tieto on moniulotteinen käsite ja siksi sen yksiselitteinen määrittely on haastavaa. Tiedon käsitettä voidaan jaotella usealla eri tavalla, tieto voidaan muun muassa jakaa hiljaiseen tietoon ja eksplisiittiseen tietoon. Hiljainen tieto käsittää kokemuksen kautta yksilölle kertynyttä tietämystä, ja eksplisiittinen tieto nähdään yleensä kirjalliseen muotoon puettuna tietona, jota voi tallettaa ja siirtää. (Laihonen, Hannula, Helander, Ilvonen, Jussila, Kukko, Kärkkäinen, Lönnqvist, Myllärniemi, Pekkola, Virtanen, Vuori & Yliniemi. 2013: 18). Eksplisiittinen tieto on näkyvästi ilmaistavissa, dokumentoitavissa sekä jaettavissa. Eksplisiittinen, formaali ja tieteellinen tieto nähdään analyttisenä, kun taas synteettinen tietoperusta pohjaa hiljaiseen tietoon, problemaattisen, jo olemassa olevan tiedon soveltamiseen ja yhdistelyyn sekä käytännön kehittämisen ja kokeilun kautta oppimiseen. Aluetieteissä tieto jaetaan usein synteettiseen, analyttiseen ja kulttuurilliseen. Kulttuurillinen tietoperusta haastaa tavanomaiset konventiot luomalla uusia kulttuurillisia merkityksiä. Tietoväitteitä voidaan jakaa edelleen muun muassa määrittäviksi, nimeäviksi, arvioitaviksi, ennustaviksi, selittäviksi ja kannattaviksi. (Käpylä & Salenius 2013: 15–16.)

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus nojaa pääasiallisesti kahteen eri tieteenfilosofiaan: sosiaaliseen konstruktionismiin tai positivismiin. Sosiaalinen konstruktionismin mukaan todellisuus muodostuu sosiaalisesta vuorovaikutuksessa yksilöiden muodostaessa tulkintoja ja merkityksiä, eikä todellisuus ole näin ollen objektiivinen. Positivismin lähtökohdiana on oletus objektiivisesta, henkilöiden tulkinnasta riippumattomasta totuudesta. Positivistisen tieteenfilosofian mukaan oikeaa tietoa on se, joka perustuu havaittuihin tosiasioihin. Sosiaalinen konstruktionismi tähtää ilmiöiden ymmärtämiseen ja positivismi pyrkii tutkittavien ilmiöiden selittämiseen. (Laihonen, ym. 2013:17.)

Tiedosta puhuttaessa on tärkeää huomioida myös kokemuksellinen tieto. Platonin klassinen määritelmä tiedosta ”*Tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus*” saa rinnalleen kokemuksellisen tiedon määritelmän ”*Kokemustieto on hyvin perusteltu tosi uskomus, johon*

sisältyy omakohtaista kokemusta niistä objektiivisista asioiden tiloista, joihin tieto kohdistuu” (Nieminen 2014: 33). Kokemuksellisen tiedon voidaan nähdä linkittyvän sosiaalisen konstruktionismin todellisuuspohjaan. Toisaalta Bäcklund (2007. 56–59), kytkee kokemuksellisen tiedon fenomenologis-eksistentiaaliseen filosofiseen lähtökohtaan. Kokemuksellinen tieto pohjautuu yksilön kokemusmaailmaan perustuviin ajatuksiin, tehtyihin tulkintoihin asioiden tilasta ja niiden syy- ja seuraussuhteisiin. Kokemuksellinen tieto on arjen luomaa, ja tieto voi ilmetä muun muassa käsityksinä tai uskomuksina todellisuudesta. Kokemuksellinen tieto ei kuitenkaan ole pelkkiä havaintoja, vaan jalostunutta todellisuutta. (Emt. 56–59; Bäcklund 2009: 44.)

Vaikka Pohjalaisen (2012: 1) mukaan arkipuheessa kokemuksellinen tieto yhdistetään usein hiljaiseen tietoon, ei aktiivisesti osaksi suunnittelua ja päätöksentekoa synnytetty kokemuksellinen tieto ole luonteeltaan hiljaista, tiedostamatonta tietoa (Bäcklund 2009:44). Ja koska kokemuksellinen tieto on Bäcklundin (2009: 44) mukaan myös sosiaalista ja kulttuurillista, voidaan kokemuksellisen tiedon nojautuvan osin sekä synteettiseen että kulttuurilliseen tietoperustaan. Kokemuksellista tietoa kannattaa hyödyntää Faehnlen (2014: 32) mukaan erityisesti kaavoitusprosessien varhaisissa vaiheissa. Näin ollen julkinen sektori tarvitsee formaalisen tiedon rinnalle myös kokemuksellista tietoa palvelujen kehittämisessä ja päätöksenteossa. Kokemuksellinen ja eksplisiittinen tieto ovat toisiaan tukevia tiedon lajeja, joita molempia hyödynnetään tietojohdantamiseen orientoituneessa johtamisorganisaatiossa ja organitorisessa päätöksenteossa.

Edellä mainittujen tiedon jaottelutapojen lisäksi yleinen tapa luokitella tietoa on jakaa se dataan, informaatioon ja tietämykseen. Datasta voi syntyä informaatiota, ja informaatiosta tietämystä (mm. Davenport & Prusak 1998: 1; Anttiroiko 2000: 20). Davenport ja Prusak (1998) ovat avanneet datan, informaation ja tietämyksen käsitteitä jo kymmenen vuotta ennen Laihosta (2009), mutta Laihonen (2009: 50; kts. myös Laihonen ym. 2013: 18) kiteytti näille käsitteille taulukkomuotoon tiiviit määritelmät, jotka ovat nähtävissä Taulukossa 1.

Taulukko 1. Tiedon luokittelu (soveltaen Laihonen 2009: 50; Laihonen ym. 2013: 18).

Tiedon taso	Määritelmä
Tietämys ↑	Kehys, jota käytetään uusien kokemusten ja uuden informaation arviointiin ja yhdistämiseen. Näkemys ja viivaus luetaan tyypillisesti kuuluvan tähän luokkaan.
Informaatio	Rakenteellista dataa, johon on liitetty merkitys ja jota voidaan hyödyntää analyysissä.
Data	Joukko toisistaan riippumattomia objektiivisia rakenteettomia tosiasioita

Data on joukko erillisiä objektiivisia tosiasioita. Organitorisessa kontekstissa data kuvataan usein jäsennellyksi toiminnan ”kirjanpidoksi”. Kaikki organisaatiot ja toimialat tarvitsevat dataa. Tehokas tiedonhallinta on edellytys organisaatioiden menestykselle, mutta isot datamassat saattavat myös vaikeuttaa relevantin datan tunnistamista, ja näin ollen datan luontaisen merkityksen ymmärtäminen voi olla vaikeaa. Data ei myöskään kuvaa tulkintaa eikä tue itsessään kestävä pohjaa toiminnalle. (Davenport & Prusak 1998: 2.) Dataa tallennetaan ja varastoidaan organisaatioissa eri tietovarantoihin, kuten julkishallinnossa esimerkiksi väestö- ja kiinteistörekistereihin. Voimme esimerkiksi saada dataa siitä, kuinka moni on lainannut kirjastosta kirjan, mutta yksittäinen lainausdata ei kerro sitä, miksi kirja on lainattu, tai kuinka suurella todennäköisyydellä lainaaja palaa lainaamaan jotain muuta. Data saa merkityksen hyvin rajatussa kehyksessä, mutta datasta jalostuu myös toisinaan pienelläkin vaivalla informaatiota, johon myös moni tietojärjestelmä nykypäivänä kykenee.

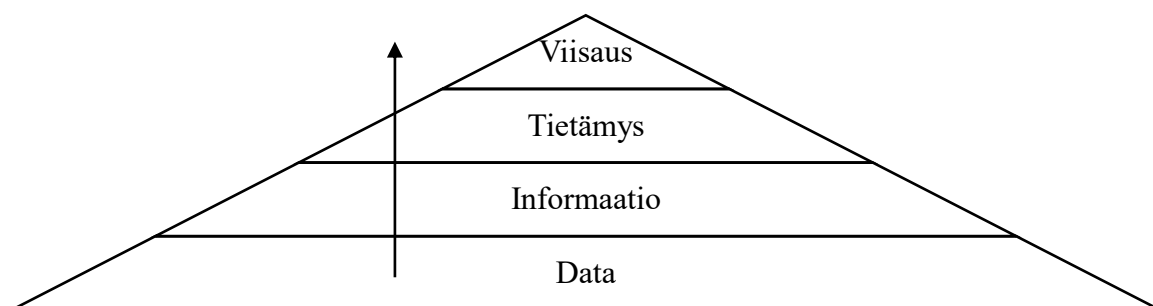
Informaatio nähdään viestinä, jolla on lähettäjä ja vastaanottaja. Se voi olla asiakirjamuodossa, ääneen lausuttu tai näkyvä sanoma. Informaatio on tiedotettavaa, rakenteellista dataa, jolla toivotaan olevan merkitystä vastaanottavan tahon näkemykseen asiasta. Informaatio liikkuu organisaatioiden eri verkostoissa muun muassa asiakirjojen, sähköpostien ja internetin välityksellä. Data muodostuu informaatioksi, kun siihen liitetään jokin merkitys ja arvo. Edellytyksenä on, että on ymmärrys, mihin tarkoitukseen data on kerätty,

mistä elementeistä data muodostuu, tehdään mahdollisten datavirheiden korjaukset ja tiivistetään data tarkoituksen mukaiseen muotoon. (Davenport & Prusak 1998: 3–4.)

Informaation (information) ja tietämyksen (knowledge) välinen suhde on kompleksinen ja tulkinnanvarainen (Jalonen, Laihonen & Lönnqvist 2012: 139). Tietämys voidaan määritellä informaatiolla rikastetuksi tiedoksi (Anttiroiko 2000: 20). Se on dynaaminen yhdistelmä kontekstisidonnaista informaatiota ja kokemusta, asiayhteyteen kuuluvaa informaatiota, arvoja ja asiantuntijanäkemyksiä, joka tarjoaa puitteet uusien kokemusten ja informaation arviointiin ja yhdistämiseen. Organisaatioissa tietämys sulautuu dokumentaation ja arkistojen lisäksi organisaatioiden prosesseihin, käytänteisiin ja toimintatapoihin. Tietämys on kompleksinen käsite, joka sisältää muodollisesti jäsenneiltyä sekä intuitiivisia elementtejä. Tietämyksen omaava henkilö nähdään yksilönä, jolla on perusteellinen, tietoinen ja luotettava käsitys aiheesta. (Davenport & Prusak 1998: 4–5.)

Lyhyesti sanottuna datasta koostetaan informaatiota luomalla sille rakenne informaatiosta päästään tietämykseen sitä tulkittaessa. Tiedonmuodostuksen lopputuloksena syntyy representaatio tiedosta (Nieminen 2014: 35). Uutta tietoa voidaan nähdä myös syntyvän vuoropuhelun ja vuorovaikutuksen kautta. Tietämys syntyy hiljaisen ja eksplisiittisen vuorovaikutuksen kautta. (Xie ym. 2020: 288; Nonaka & Takeuchi 1995: 62; Tsoukas 2009: 1–2.)

Rowley on vienyt tiedon tasoja vielä vähän pidemmälle kuviossa 3. Rowley (2007: 168) on kuvannut tiedon pyramidina, joka kuvaa tiedon jalostumista viisauteen saakka.

Kuvio 3. Tiedon pyramidi (mukaillen Rowley 2007: 168).

Tieto voidaan rikastaa tietämyksestä edelleen viisauteen, joka viittaa yksilön ymmärrykseen (Anttiroiko 2000: 20). Organisaatioissa viisautta voidaan nähdä yksilöissä, mutta jaettuna siitä saadaan myös yksiköitä ja koko organisaatiota hyödyntävää arvoa.

Kivisen (2018: 15) mukaan tiedon merkitys korostuu nyky-yhteiskunnassa sekä organisaation että yhteiskunnan tasoilla. Tieto ja osaaminen nähdään Jalosen ym. (2012: 142) mukaan organisaatioiden tärkeimpinä resursseina ja kyvykkyys tiedon vastaanottamiseen, luomiseen levittämiseen ja hyödyntämiseen luo organisaatiolle merkityksellistä kilpailuetua (Nonaka & Takeuchi 1995: 6; Soo, Chen & Edwards 2017: 190). Menestyvä organisaatio kykenee tuottamaan dynaamista uutta tietoa, osaa käyttää sitä ja soveltaa tietoa kehittäessään toimintaansa. (Nonaka 2007: 162). Tieto on Anttiroikon (2000: 19) mukaan orientaatio- ja toimintaprosessien perustekijä ja organisaation kilpailuedun kannalta datan, informaation ja tietämyksen erottaminen on tärkeää (Soo ym. 2017: 189). Esimerkiksi julkisten hankintojen hankintalain normien tunteminen ei vielä kerro sitä, kuinka tietty julkinen hankinta tulisi valmistella, mikä menetelmä valitaan, miten tarjouksia vertaillaan ja mitä vähimmäis- ja laatukriteerejä valitaan. Vasta poikkihallinnollisella työryhmällä sekä markkinoiden yhteistyöllä, tiedon jakamisella ja yhteisen ymmärryksen syntymisellä saadaan muodostettua tarjouspyyntö sekä sopimukset, joka palvelevat sopimuskautta, sen osapuolia ja kuntalaisia parhaalla mahdollisella tavalla. Myöskään eri kukkalajien nimeäminen tai itämisajan selvittäminen ei vielä takaa onnistunutta siementen kylvöä ja istutusta julkiselle viheralueelle, mikäli maaperää tai auringonvalon määrää ei ole otettu huomioon. Yksittäisistä tiedonjyvistä, datasta voi syntyä informaatiota ja tietämystä yhdistämällä dataan merkityksen, ymmärryksen, arvioinnin ja kokemuksen.

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään sekä eksplisiittistä rationaalista tietoa sekä kokemuksellista informaalista tietoa. Molemmat tiedon muodot nähdään toisiaan tukevinä. Tieto voi ilmentyä monissa muodoissa, kuten numeerisena, kuvallisena tai vertailevana. Tässä tutkimuksessa analysoidaan myös vertailutietoa, ja lisäksi aineiston kautta tutkimuksessa tullaan käsittelemään kuntien sisäisen ja ulkoisen tiedon kokoamista ja suhdetta laajoissa hyvinvointikertomuksissa.

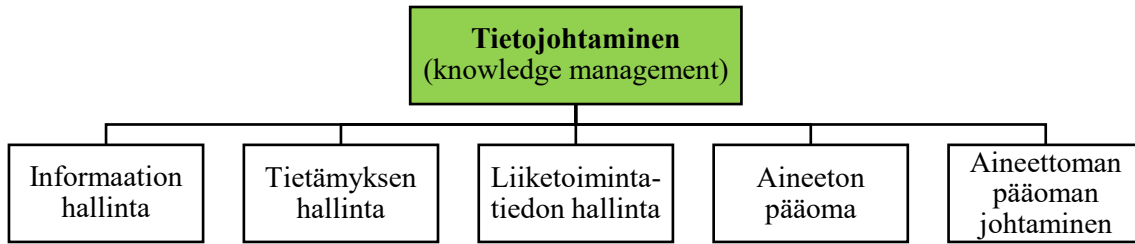
3.2. Tietojohtaminen

Kuten luvuissa 2. ja 3.1. esitettyjen käsitteiden määritelmät ovat moniselitteisiä, myös tietojohtaminen käsitteenä on monisyinen, ja käsitettä suomennetaan kirjavasti. Usein tietojohtamisen käsite käännetään englanninkielisestä käsitteestä ”knowledge management”, joka voidaan suomentaa yhtä lailla osaamisen johtamiseksi, tiedolla johtamiseksi, tietojohtamiseksi, tietämyshallinnaksi, tietämyksen hallinnaksi ja tietämyksen johtamiseksi (Anttiroiko 2000: 19; Hintsa 2011: 19–26; ks. Taulukko 2). Vielä laajemmin tietojohtamisen käsitteen nähdään kattavan sateenkaarikäsitteen tavoin informaation hallintaa (information management), tietämyksen hallintaa (knowledge management), liiketoimintatiedon hallintaa (business intelligence) ja aineetonta pääomaa ja sen johtamista (intellectual capital, intellectual capital management) (Lönnqvist 2007: 12; ks. Kuvio 4.). Information management voidaan kääntää informaation hallinnan käsitteen lisäksi tiedonhallinnaksi ja tietohallinnoksi (Jalonen ym. 2012: 139), ja toisaalta myös tiedon johtamiseksi (Leskelä, Haavisto, Jääskeläinen, Helander, Sillanpää, Laasonen, Ranta & Torkki 2019; 15; Laihonon ym. 2013: 32; Jalonen ym. 2012: 139).

Tietojohtaminen nähdään johtamisen osa-alueena, jossa keskitytään erityisesti tietämyksen ja tietoprosessien hallinnan kysymyksiin (Anttiroiko 2000: 19). Tietojohtamisen voidaan nähdä koostuvan tietohallinnon, tietämyksenhallinnan, organisaation oppimisen, liiketoimintatiedon ja aineettoman pääoman ja hallinnan osa-alueista (Leskelä ym. 2019: 15; Jalonen, ym. 2012: 138).

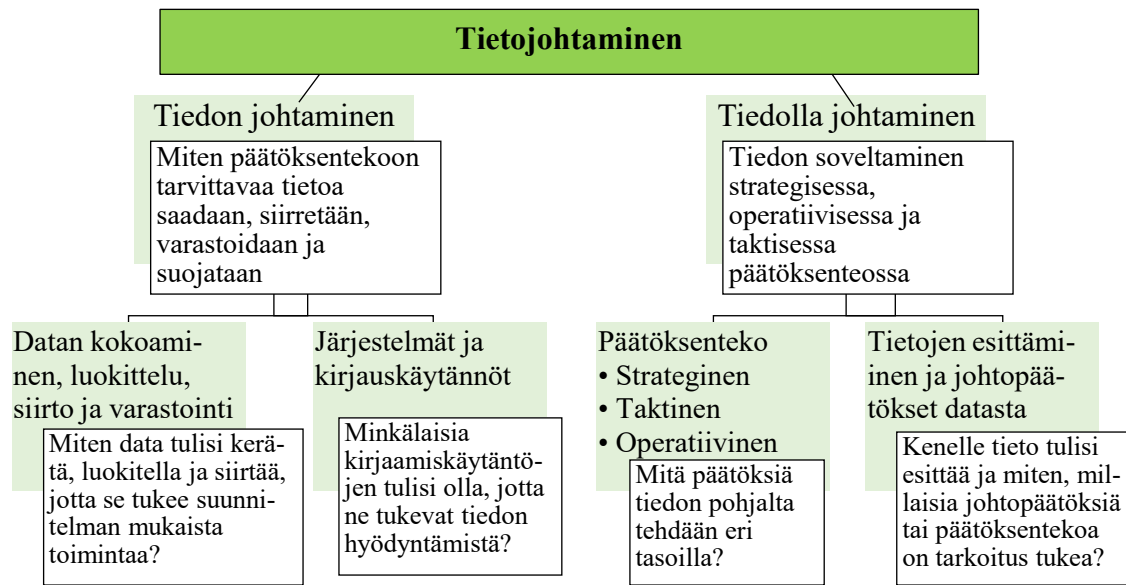
Taulukko 2. Knowledge management -käsitteen suomennokset (ks. Kivinen 2018: 18; Hintsa 2011: 2).

Käsite	Suomennokset			
Knowledge management	Osaamisen johtaminen	Tiedolla johtaminen	Tietojohtaminen	Tiedon johtaminen
	Tietämyshallinta	Tietämyksen hallinta	Tietämyksen johtaminen	Tiedon ja osaamisen johtaminen

Kuvio 4. Tietojohdamisen erottelutapa 1. (mukaiillen Jalonen ym. 2012: 139; Leskelä ym. 2019: 15; Laihonen ym. 2013: 32).

Kuten todettu, tietojohdamiseen liittyy paljon erilaisia käsitteitä, ja yksi tapa jaotella ja avata tietojohdamisen käsitettä on erottaa se tiedon johtamiseen ja tiedolla johtamiseen. Tiedon johtamisella (information management) tarkoitetaan uuden tiedon luontia sekä tietovarantojen ja virtojen hallintaa. Se nähdään tietojärjestelmäpainotteisemmaksi kuin tiedolla johtaminen. Tiedolla johtaminen (knowledge-based management) yhdistetään toimintatapoihin, joilla organisaation tietoa hyödynnetään johtamisessa. Sitä käytetään strategisena käsitteenä ja laajemmin sisällyttäen kaikki tietojohdamisen osa-alueet. Lyhyesti sanottuna tiedon johtaminen liittyy tiedon koostamiseen ja varastointiin ja tiedolla johtaminen on tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa. (Leskelä, ym. 2019: 15; Laihonen ym. 2013: 32; Jalonen ym. 2012: 139; ks. Kuvio 5.) Tietojohdamisen avulla kyetään kuvaamaan ja ymmärtämään tiedon erimuotoja ja roolia osana organisaation toimintaa. Tietojohdaminen auttaa luomaan myös uusia johtamisen malleja tiedon hallitsemiseen, ja se tukee käytännön tietojärjestelmäosaamista tietojohdamisen toteutukseen. (Laihonen ym. 2013: 7.)

Kuvio 5. Tietojohdamisen erottelutapa 2. (mukaillen Leskelä ym. 2019: 16).

Vaikkakin tietojohdamisen nähdään Laasosen, Antikaisen, Haanpään, Aron, Salmisen, Järvelin, Koskisen, Laesterän ja Huovarin (2018: 13) mukaan pohjautuvan erityisesti liiketaloustieteeseen, sitoi sosiologi Thorstein Veblen 1900-luvun alussa organisaation menestymisen sen kykyyn tiedon luomiseen, jakamiseen ja soveltamiseen (Jalonen 2015: 42). Tietojohdamisen teoriaperusta tukeutuu resurssiperusteiseen ajatteluun (resource-based view), ja myöhemmin tietoperusteinen näkemys (knowledge-based view) on korostanut tiedon merkitystä resurssina organisaation kestävässä kilpailuetuna (Jalonen 2015: 42–43, ks. Nonaka & Takeuchi 1995: 7). Tietojohdaminen voidaan nähdä prosesseina ja käytäntöinä, joiden avulla kerätään tietoa, ja joiden avulla tietoa jalostetaan ja käytetään sekä organisaation sisällä että organisaatioiden välisessä kommunikaatiossa. Tietojohdamisella voidaan ymmärtää ja selittää organisaatioiden arvonluontilogiikkaa, ja jalostettua tietoa käytetään hyväksi osana päätöksentekoa (Laasonen ym. 2018: 13–14; Kleemola, Uusi-Illikainen & Askola 2014: 11.)

Tutkimuksellisesti tietojohdaminen linkittyy Leskelän ym. (2019: 15) mukaan myös tietojärjestelmä- ja johtamistieteisiin. Tutkimusalueena tietojohdaminen on jokseenkin vielä jäsentymätön, ja se koostuukin monista osittain eriytyneistä tutkimushaaroista (Lönqvist

2007: 11; Jalonen ym. 2012: 138). Myös hyvinvointitutkimus on monitieteellistä ja eri tieteenaloja yhdistelevää, kuten luvussa 2. todettiin.

Tiedon käsitettä voi jäsenellä tietojohdamisesta puhuttaessa Laihosen ym. (2013: 18). kolmeen eri tasoon: dataan, informaatioon ja tietämykseen. Vastaavat tasot on kuvattu myös tämän tutkimuksen luvussa 3.1. Data voidaan nähdä siis tietynlaisena tietojohdamisen raaka-aineena, joka jalostettuna muovautuu informaatioksi ja hyödynnettäväksi tietojohdamiseen perustuvassa päätöksenteossa. Tietämys nähdään inhimillisenä tietona, joka yleensä perustuu kokemukseen.

Suomessa tietojohdamisesta alettiin puhua 80-90 -luvulla, jolloin yritysten nähtiin kehittyvän tietoa käsitteleviksi organisaatioiksi. Tietojohdamisen taustalla on siis näkemys tiedon keskeisestä roolista organisaatioiden menestymisessä. Organisaatioissa tietojohdamisen tehtävänä on koostaa kokonaiskuva saatavissa olevasta tiedosta ja implementoida se palvelemaan ydintoimintoja. Strategisella tasolla tietojohdamisen mahdollistaa tunnistamaan keskeiset tietoresurssit ja auttaa hyödyntämään niitä organisaation toiminnassa. Tieto- ja viestintäteknologian tuoma kehitys on mahdollistanut uudenlaisia tapoja datan ja informaation varastointiin, analysointiin ja jakamiseen. Samalla haasteeksi on myös muodostunut asiantuntijoiden kokema tietoähky, sekä lukuisat eri tietojärjestelmät ja eri tahojen toisistaan poikkeavat tavat luokitella ja kirjata asioita (Laihonen ym. 2013: 6; 13–14; Leskelä ym. 2019: 17; Anttiroiko 2000: 19.) Näin ollen informaatioympäristön jatkuva muutos luo haasteita tiedon käsittelyyn sekä tiedon hyödyntämisen päätöksenteossa.

Tietojohdaminen voidaan jakaa viiteen eri prosessivaiheeseen, joilla nähdään olevan suora vaikutus organisaation toiminnan tehokkuuteen sekä myös kestävään kehitykseen Al Yami & Ajmal 2019: 568; Cong, Li-Hua & Stonehouse 2007: 253). Vaiheet ovat tiedon tunnistaminen ja kokoaminen, tiedon tallentaminen, tiedon jakaminen, tiedon käyttö ja tiedon soveltaminen. Näillä vaiheilla tarkoitetaan kriittisen tiedon, tietotyyppien ja oikeiden henkilöiden tunnistamista, joilla on tarvittava asiantuntemus tietoon, jota pitäisi hankkia. Koottu tieto tallennetaan käytettävissä olevaan tietovarastoon jaettavaksi organisaation kesken. Myöhemmin tietoa käytetään tarkoituksenmukaisessa tilanteissa, jolloin tietoa käyttävillä henkilöillä on mahdollisuus myös jalostaa tietoa entisestään. (Cong, ym.

2007: 253). Näiden vaiheiden lisäksi Hintsu (2011:154) korostaa tietojohdamisessa myös lähtökohtaisesti myös tietotarpeen tunnistamista, tiedon organisointia ja merkitysten analysointia sekä organisaation muistia, jolla myös viitataan tiedon tallentamiseen. Tietojohdamisen edellytyksenä onkin, että organisaation tai järjestelmän tavoitteet tiedossa ja tiedetään ketkä tekevät päätökset. Kun tavoitteet ovat selkeät, pystytään määrittelemään johdon ja koko organisaation tietotarpeet. Tietotarpeiden mukaan voidaan määritellä prosessit ja käytännöt, joiden turvin oleelliset tiedot voidaan hankkia ja jalostaa ne johdon tarpeiden mukaisesti. Leskelä ym. 2019: 16–17.)

Tietojohdaminen nähdään prosessivaiheittain etenevänä tapana tunnistaa olennaista tietoa, kerätä, koostaa, tallentaa ja hyödyntää tietoa. Tiedon tasot kulkevat datasta informaatioon ja tietämykseen, yksi tapa eritellä tietojohdamisista on jakaa se tiedon johtamiseen ja tiedolla johtamiseen. Tässä tutkimuksessa keskitytään tiedon johtamiseen ja näin ollen tiedon koostamiseen.

3.2.1. Tietojohdaminen julkishallinnossa

Valtionvarainministeriön (2017: 16) mukaan julkisen hallinnon toiminta perustuu tietoon. Julkisin varoin kerättyä tietoa tulisi käyttää kustannustehokkaasti päätöksenteossa, hallinnollisissa prosesseissa ja eri palveluissa, jolloin tiedosta tulee yhteiskäyttöistä pääomaa, jonka arvo ja vaikuttavuus kasvaa, kun sitä jaetaan (Emt.16). Julkisen sektorin kannalta merkityksellisiä tietojohdamisen elementtejä ovat tiedon luominen, tiedon kerääminen ja tallentaminen, tiedon jakaminen sekä tiedon soveltaminen ja käyttö (Cong ym. 2007: 251). Käsäkoski (2017: 3) täydentää organisaatioiden informaatio- ja tietoprosesseihin kuuluvan edellä mainittujen lisäksi vielä informaation siirron. Tieto kerätään useista eri tietolähteistä, ja tietovarantojen hyödyntäminen edellyttää myös hallintorajat ylittävää yhteistyötä.

Tietojohdamisesta on tulossa yhä keskeisempi osa julkista sektoria. Julkisella sektorilla on jatkuva paine karsia kuluja, kohdentaa resursointia paremmin, parantaa toiminnan tehokkuutta, tuottavuutta, läpimenoaika mutta myös lisätä läpinäkyvyyttä, luottamusta ja vastuullisuutta, mitkä ovat myös kestävän kehityksen avaintekijöitä. (Al Yami & Ajmal

2019: 568–569.) Tietojohtamista ei tule nähdä itseisarvona, vaan se saa merkityksensä sen toimintaa parantavasta vaikutuksesta. Julkisen palvelutuotannon tulisi siirtyä reaktiivisesta ja hidastempoisesta toiminnasta proaktiiviseen ja reaaliaikaiseen tapahtuma- ja prosessidataa hyödyntävään johtamiseen. Poikkihallinnollinen tiedonkulku, integroituvat tietojärjestelmät sekä julkishallinnon olemassa olevan datan tehokkaampi hyödyntäminen edistävät julkisen sektorin tuottavuutta ja vaikuttavuutta. (Jalonen 2015: 40–41.)

Julkisten organisaatioiden menestys on entistä enemmän riippuvainen siitä, kuinka tehokkaasti organisaatio kykenee hyödyntämään sisäisiä ja ulkoisia tietovarantoja (Anttiroiko 2000:19; ks. Cong ym. 2007: 254). Kuntien sisäinen tieto käsittää tiedon, jota organisaatio tuottaa itse ja joka kuvaa organisaation ja sen eri yksiköiden toiminnan prosesseja, laajuutta, panoksia ja tuotoksia. Käytännössä tyypillisesti eri tietojärjestelmät, asianhallintajärjestelmät, raportoinnit ja virkatyönä tehtävät selvitykset keräävät sisäistä tietoa, ja päähuomio on eksplisiittisessä tiedossa. Ulkoinen tieto käsittää organisaation ulkopuolelta tulevan tiedon, muun muassa eri tahojen laatimat raportit, tietokannat (mm. Stakes ja Tilastokeskus), joukkotiedotusvälineet ja ulkoiset keskustelutilaisuudet. Kuntien viranhaltijat edellyttävät myös vertailutietoja muihin kuntiin nähden, joka voidaan nähdä olevan tulosta benchmarking-ajattelun leviämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Ulkoista tietoa voidaan saada myös kumppanuuksien ja yhteistyön kautta. Kuntien viranhaltijat kokevat isona tiedontarpeen ryhmänä myös kuntalaisia ja heidän elinolojaan ja tarpeita kokevan tiedon, jota käytetään muun muassa resurssiohjaukseen, suunnittelutyöhön ja tulopohjan kehityksen arvointiin. (Anttiroiko 2000: 26–27; 29; Cong ym. 2007: 254) Ulkoinen tieto mukaan on välttämätöntä organisaation kehitykselle, ja sisäinen ja ulkoinen tieto täydentävät toisiaan (Xie, ym. 2020: 287; Cassiman & Veugelers 2004: 3).

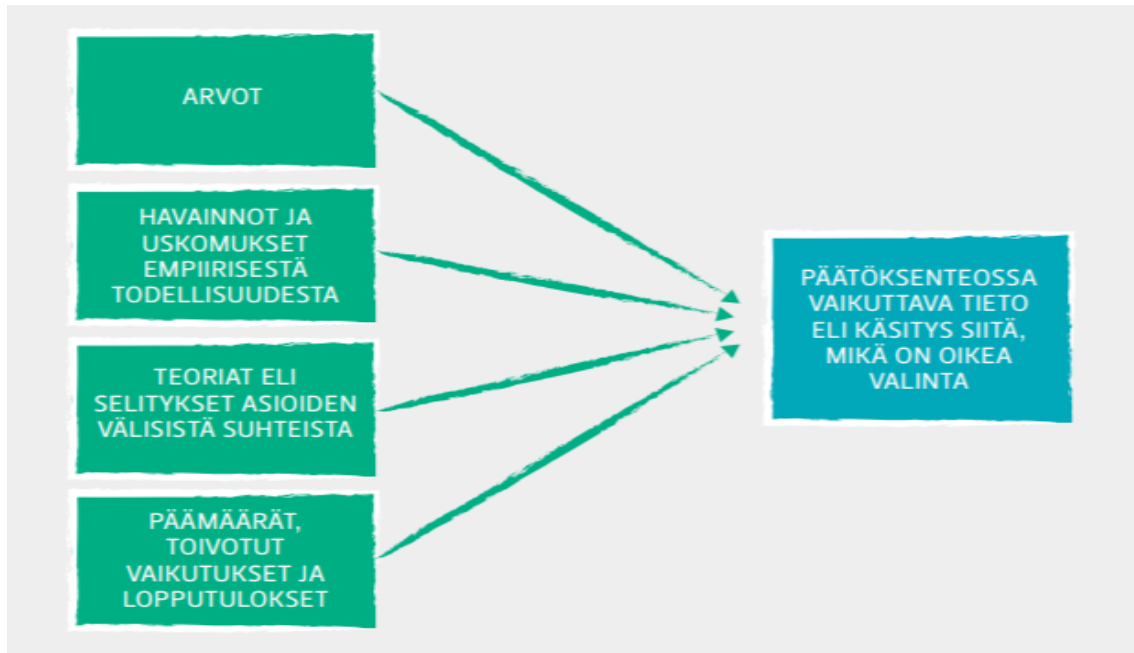
Siitä huolimatta Congin ym. (2007: 251) mukaan julkisella sektorisella tietämystä jaetaan usein vain tietotarpeen perusteella, eikä julkisissa organisaatioissa ole muodostunut tietämyksen jakamisen kulttuuria. Organisaatioiden tulee käyttää erilaisia työkaluja ja lähestymistapoja sisäisten tietovarantojen käyttöön ja tiedon jakamismahdollisuuksiin, unohtamatta hiljaisen tiedon jakamista. (Cong ym.2007: 254–255; 260). Tiedon jakaminen nähdään tärkeänä myös julkisen sektorin kumppanuuksien ja sidosryhmätyön merkityksen kannalta. Tiedon jakaminen ja sen siirtäminen on tärkeä osa yhteistyötä, jota julkinen

sektori tekee eri tahojen kanssa (Soo ym. 2017: 188; Al Yami & Ajmal 2019: 569). Kuntien on sopeuduttava myös ulkoisiin muutoksiin, jolloin organisaation ulkoisten tietolähteiden kokoaminen ja hyödyntäminen on osa strategista tietojohdantamista. Kuntien välinen verkottuminen ja yhteistyö auttaa laajentamaan tietovarantoja, ja edistää vaikutusmahdollisuuksia kunnan toimintapuitteita koskeviin valtiollisiin ratkaisuihin. (Anttiroiko 2000: 24–25.)

Wiigin (2002: 229–233) mukaan julkishallinnossa tietojohdantamiselle voidaan määrittää neljä roolia, jolloin tietojohdantaminen mahdollistaa:

1. päätöksenteon tehostamisen
2. väestön tukemisen päätöksentekoon osallistumiseen
3. yhteiskunnallisen kyvykkyyden rakentamisen
4. osaavaan ja kilpalukukyisen työvoiman vahvistamisen.

Tiedon ja informaation hallinta on tärkeimpiä edellytyksiä kunnallisen päätöksenteon hyvään valmisteluun (Hintsu 2011: 2). Tärkeä osa yhteiskunnan menestystä on tiedon saatavuus ja sen juurruttaminen rakenteisiin ja aineettomaan pääomaan (Wiig (2002: 225). Kunnalliset luottamushenkilöt osittain luovat subjektiivista ja informaalista tietoa päätöksentekoon, kun taas viranhaltijoilta odotetaan objektiivista ja formaalista tietoa (Heuru 2000: 39–40; ks. myös Bäcklund 2009: 46.). Toisaalta myös päättäjien ja asiantuntijoiden tuottamaan informaatioon voidaan nähdä inhimillisenä osana sisältyvän kokemuksellisuuden ulottuvuuksia. Päätöksentekoon vaikuttava tieto onkin Käpylän ja Saloniuksen (2013: 11–12) mukaan yhdistelmä monenlaisia tietojen muotoja (ks. Kuvio 6.)

Kuvio 6. Päätöksentekoon vaikuttava tieto (Käpylä & Salenius 2013: 11–12).

Tietojohdaminen nähdään entistä tärkeämpänä osana alueiden kehittämistä (Laasonen ym. 2018: 8.) Esimerkiksi vammaispalveluissa Soon ym. (2017: 199) mukaan tietoon perustuvalla johtamisella pystytään edistämään henkilökeskeistä lähestymistapaa palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Tieto kuntalaisten arjen kokemuksesta vaikuttaa hyvään kaupunkisuunnitteluun, jolloin kokemuksellista tietoa tarvitaan myös päätöksenteossa. Kokemuksellisen tiedon tuottamisen merkitys aktiiviselle kansalaisyhteiskunnalle on selkeä. (Bäcklund 2009: 41–43.) Näin ollen myös kuntalaiset tuovat päätöksentekoon subjektiivista ja informaalia tietoa, jolla on paikkansa formaalisen tiedon rinnalla.

Kuntia on kritisoitu erityisesti talouden suunnittelun ja ohjaukseen linkittyvistä tietojohdamisen haasteista ja puutteista (Jalonen ym. 2012: 138). Tietovirtojen entistä parempi hallinta mahdollistaa palveluihin kohdistuvan kysynnän ennakoimisen, mikä tukee olennaisten palvelujen kehittämisen ja resursoinnin sekä vähentää palveluiden mahdollista tarpeetonta käyttöä. Hyvällä tietojohdamisella varmistetaan myös, että tarvittava tieto on eri osapuolten käytettävissä. (Jalonen ym. 2012: 145.)

Tietojohdamiseen linkittyy siis tiedon johtaminen, joka kytkeytyy tiedon luonnin prosesseihin sekä tiedolla johtaminen, joka viittaa tiedon jalostamiseen ja hyödyntämiseen julkishallinnon toiminnan kehittämisessä ja päätöksenteon tukena. Tietojohdamisen tärkeä osa alueiden, kuten kuntien ja maakuntien kehittämistä, ja tietojohdamisessa tarvitaan sekä formaalista tietoa että myös kokemuksellista tietoa, joita voidaan ja tulee kerätä sekä sisäisesti että ulkoisesti.

3.2.2. Hyvinvointitiedolla johtaminen

Kunnilla on monimuotoinen ja laaja-alainen rooli kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Vaikka kunnan asukkailla on päävastuu omasta hyvinvoinnistaan, niin perusturvan palvelut, turvallinen, viihtyisä ja toiminnan mahdollisuuksia tarjoava elinympäristö tarjoaa parhaimmillaan erinomaiset puitteet kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Kunnan tarvitsevat hyvinvointitietoa päätöksien ja strategisten linjojen tueksi, jolloin kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mahdollisuudet kasvavat.

Kuntien johtaminen edellyttää tietoa sekä organisaation sisäisistä että ulkoisista tapahtumista, ja tietovarantojen hyödyntämisellä onkin selkeä merkitys kuntien menestykseen (Hintsala 2011: 1) Keskenään keskustelevat järjestelmät, poikkihallinnollinen tiedonkulku ja kerätyn datan tarkoituksenmukainen käyttö lisää julkishallinnon, toisin sanoen julkisten palvelujen tuottavuutta ja vaikuttavuutta (Jalonen 2015: 40). Yhteiskuntapoliittisesti hyvinvointi on yksi keskeisiä tavoitteita, mutta hyvinvoinnin kasvattamiseen pyrkivät strategiat, ohjelmat ja tavoitteet kaatuvat helposti toteutusvaiheessa, mikäli sopivia seurantavälineitä tai tarvittavia tilastotietoja ei ole saatavissa. Toisaalta on mahdotonta sisällyttää kaikki hyvinvoinnin ulottuvuudet yhteen tilastointijärjestelmään tai indikaattoriin, ja näin ollen usein päädytäänkin keskittymään muutamiin keskeisiin ilmiöihin. (Hoffrén & Rättö 2011: 219.)

Julkisen sektorin päätöksenteon pohjaksi tarvitaan laaja-alaista ja laadukasta seuranta- ja väestön terveydestä ja hyvinvoinnista, elinoloista ja niiden jakautumisesta ja kehityksestä. Se edellyttää luotettavia ja ajantasaisia tietolähteitä. (Kestilä & Karvonen 2019:16.)

Hyvinvointitietoa tarvitaan tilastollisessa muodossa eri rekistereistä ja kunnan tietojärjestelmistä. Lisäksi tarvitaan laadullista kokemustietoa sekä arviointitietoa kunnan toimien onnistumisesta ja vaikutuksista. Vaikka tietopohjaa ei saada koskaan aukottomaksi tai kaiken kattavaksi, täytyy olemassa oleva tieto koostaa mahdollisimman hyvin ja laadukkaasti. (Rotko, Kauppinen & Palojärvi 2014: 31–32.) Myös dokumentoinnin informatiivisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Kunnan päättäjät tarvitsevatkin tietoa tiiviissä ja vertailukelpoisessa muodossa. Laaja hyvinvointikertomus ja toimintaa kuvaavat indikaattorit toimivat hyvinä tiedon jalostamisen, hyödyntämisen, seurannan ja arvioinnin työkaluina. Kunnan asukkaiden hyvinvointia kuvaava tieto toimii hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategiatyön, suunnittelun, johtamisen ja päätöksenteon perustana, ja useat kunnan päätökset vaikuttavatkin joko suoraan tai välillisesti kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mahdollisuuksiin. (THL 2011: 7–9.)

Hyvinvoinnin moniselitteisyys ja laaja-alaisuus tekee siitä vaikeasti mitattavan (Hoffrén & Rättö 2011: 219). Tarkkisen (2014: 95) mukaan käsitteen rajat ovat liukuneet, ja hyvinvointi nähdään aiempaa poikkihallinnollisemmin. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tietopohjan kartoittaminen edellyttää THL:n (2011: 10) mukaan laaja-alaista poikkihallinnollista yhteistyötä. Poikkihallinnollinen hyvinvoinnin edistäminen tarkoittaa STM:n (2012: 110–111) mukaan kunnan johtamisjärjestelmässä sitä, että eri toimialojen kesken sovitaan yhteisesti vastuusta, työnjaosta, yhteistyökäytännöistä sekä resurssien kohdentamisesta. Hyvinvoinnin edistämiseen liittyvä toiminnan suunnittelu-, seuranta – ja arviointivastuu on myös osa tätä, ja myös yritysten, järjestöjen ja muiden yhteisöjen mahdollisuudet osallistua tulee huomioida (Emt.111). Suomen lainsäädännöstä lähtien edellytetään yhteistyötä, niin kuntaorganisaation sisällä kuin sidosryhmien välillä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tietopohjan luomiseen tarvitaan laajaa näkökulmaa, jota ei yksinään mikään kunnan toimiala pysty tuottamaan.

Hyvinvoinnin ja terveyden tietopohja koostuu kunnan itse tuottaman tiedon lisäksi valtakunnallisista toiminta-, rekisteri- ja väestötutkimustiedosta (THL 2011: 15; Nyman, Yliruka & Mäkelä 2016: 9; Toikko & Zechner 2014:3–4). Tiedon ryhmittelyä voidaan jakaa esimerkiksi sisäisen ja ulkoisen tiedon lisäksi toimintatietoon, resurssitietoon, vertailutie-

toon ja arviointitietoon. Toiminnan tuottavuuteen ja vaikuttavuuteen sekä toimintakykyyn ja koettuun hyvinvointiin liittyvä indikaattoritietoja ja asiakastyytyvää käytetään hyvinvointitiedolla johtamiseen. (Saranto & Kuusisto-Niemi 2011: 167–168.) Laaja-alaisen tietämyksen saavuttamiseksi tarvitaan kaikkia eri tiedon muotoja ja monipuolisia tietolähteitä (Rotko ym. 2014: 17).

Simpura (2008: 186) on esitellyt artikkelissaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tietopyramidin (Kuvio 7.), joka mukaillee tietämyksen saavuttamista datan ja informaation kautta. Perustana voidaan nähdä aineistot, joita kerätään lähtökohtaisesti vuosittain. Pyramidin päässä voidaan nähdä akateemiset tutkimusjulkaisut, jotka ovat olemukseltaan ainutkertaisia (Emt. 186).

Kuvio 7. Hyvinvoinnin ja terveyden tietopyramidi (Simpura 2008: 186).

Organisaatioiden informaatiokäytännöillä on suuri vaikutus organisaation menestykseen (Van der Meijden, Tange, Troost & Hasman 2003: 243). Jotta data ja informaatio saadaan johdettua tietämykseksi, tarvitsee tiedon käsittelijä jo itsessään riittävästi resurssia aineiston käsittelyyn ja ymmärtämiseen. Kun hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä tarvitaan tietoa muun muassa niin sosiaali- ja terveystoimesta, teknisestä- ja ympäristötoimesta, sivistystoimesta, konsernihallinnosta kuin myös kuntalaisiltakin, tarvitsee se laaja-

alaista ylisektoriaalista yhteistyötä. Kunnan laaja toimivalta tarjoaakin hyvän mahdollisuuden poikkihallinnollien yhteistyölle (Melkas 2013: 185). Toisaalta hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmien huomioiminen poikkihallinnollisesti on ollut kansallisella tasolla pitkä tie. Vuonna 2006 Suomi otti terveysteemakseen ”Terveys kaikissa politikoissa”, jonka tavoitteena oli laaja terveyden ja hyvinvoinnin huomioiminen poliitikoissa. (Melkas 2013: 184–185). Aiemmin 90-luvulla muun muassa ympäristövaikutusten arviointi tuli lakisääteiseksi, ja arvioinnin tuli sisältää myös terveysvaikutusten arvioinnin. Myös terveysvaikutusten arviointi näkyy myös mm. esimerkiksi liikenne- ja viestintäministeriön liikenneturvallisuustyössä ja 1990-luvulla kansanterveyskertomuksesta säädettiin lailla. (Simpura 2008: 185; Melkas 2013: 184–185.) 2000-luvulla on tehty pitkäjänteistä työtä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen koordinaation ja rakenteiden edistämiseksi (Ståhl ym. 2015: 1). THL:n tutkimuksen (Ståhl ym. 2015: 1) mukaan vuonna 2015 hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä on tapahtunut myönteistä kehitystä 2010-luvulla. 90 % kunnissa on nimetty hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuutahot, ja kuntien johtoryhmissä ja valtuustoissa käsitellään useita hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen vaikuttavia tekijöitä. Toisaalta päätösten vaikutuksia kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvää ennalta-arviointia tehdään vain harvoissa kunnissa (Emt. 1–2). Myös kunnan eri hallinnonalojen tietolähteistä kerättyä hyvinvointitietoa hyödynnetään liian vähän (Rotko ym. 2014: 17). Kunnat tarvitsevatkin hyvät prosessit ja selkeät rakenteet hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön suunnitteluun, koordinointiin ja johtamiseen (Ståhl ym. 2015: 1–2). Hallitus (HE 858/2016: 20) onkin suosittanut, että kunnat nimeäisivät poikkihallinnollisen hyvinvointityöryhmän, jonka puheenjohtajaksi nimettäisiin kunnan johtoryhmän jäsen. Tämän lisäksi tarvitaan yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa.

Sekä valtakunnallisesti että kunnallisesti hyvinvointitieto perustuu pääosin tilastoihin ja yleistyksiin. Rekistereiden, tilastojen ja poikkihallinnollisen tiedon kokoamisen lisäksi tarvitaan myös kuntalaisten kokemuksellista hyvinvointitietoa monipuolisen kokonaiskuvan muodostamiseksi. Kokemuksellisella hyvinvointitiedolla pyritään lisäämään kuntalaisten osallistumista tiedontuotannon prosesseihin ja tiedon jäsentämiseen. (Toikko ym. 2014: 4–6.) Kuntalaisten kokemuksellinen tieto on koettu haastavaksi integroida osaksi kunnan valmistelu- ja päätöksentekoprosesseja (Jalonen ym. 2012: 140.)

Vaikkakin kunnissa käytetään informaation keräämiseen ja tilastointiin työpanosta, niin kunnissa haasteena on informaation hyödyntäminen (Jalonen ym. 2012: 141). Tietotulva voi vaikeuttaa jo lähtökohtaisesti oleellisen ja epäolennaisen tiedon erottamista (Saranto & Kuusisto-Niemi 2011: 167–168). Tiedon oikeellisuus ja kattavuus vaikuttavat palvelujen laatuun ja vaikuttavuuteen. Toisaalta erilaiset tekniset järjestelmät tukevat organisaitioita hallitsemaan tietovarantojaan ja raportti- ja tilastoaineistoa ja tietokantoja voidaan käyttää näin ollen toiminnan suunnitteluun, seurantaan ja johtamiseen. Jatkuva uuden tiedon soveltaminen käytäntöön edistää johtamisen tavoitteita, ja ennusteet eri palvelutarpeista ja kehitystrendeistä auttavat palvelujen järjestämisen organisoinnissa. Koska organisaatioiden tietotarpeet ovat sidoksissa vahvasti myös ulkoisen toimintaympäristön muutokseen, tarvitaan laajaa tietolähdejoukon seurantaa. (Saranto & Kuusisto-Niemi 2011: 161–164.)

Hyvinvointitietoa tulee kerätä poikkihallinnollisesti ja sidosryhmien kanssa yhteistyössä. Rekisteritiedon lisäksi tarvitaan muun muassa tietoa toiminnan prosesseista, laajuudesta, panoksista ja tuotoksista. Ulkoista tietoa tarvitaan vertailutiedon muodossa sekä kansallisista tietokannoista. Jotta kunta voi menestyä, tietoa tulee kerätä kattavasti ja monipuolisesti eri tiedon lajeja hyödyntäen. Jotta tiedolla voi johtaa, tulee tiedon koostamiseen panostaa. Dynaamisesti kehittyessään tietojohdaminen tukee kunnissa vahvasti hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä ja näin ollen kunnan positiivista kehitystä, elinvoimaa ja menestystä.

4. HYVINVOINTIKERTOMUS

Laaja hyvinvointikertomus on tietoon perustuva kunnan laatima kuvaus kunnan hyvinvoinnin tilasta, ja se toimii kunnan työvälineenä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitteluun, arviointiin ja raportointiin (THL 2019b; THL 2011: 11; Kauppinen & Hätönen 2014: 30; Männistö & Mieskolainen 2015: 6). Se toimii osana kunnan toiminnan ja talouden suunnittelua, ja laajan hyvinvointikertomuksen laadinta on hyvä ajoittaa niin, että se palvelee valtuustokausittaista suunnittelurytmiä (Kuntaliitto 2015). Parhaimmillaan laaja hyvinvointikertomus tukee myös resursoinnin suuntaamista ja toimii strategia-työn perustana, mutta heikoimmillaan se saattaa jäädä tekniseksi ja irralliseksi tilastoraportiksi (Kauppinen & Hätönen 2014: 34; Kuntaliitto 2015). Hyvinvointikertomus on kunnan lakisääteinen tehtävä, ja kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista on valmisteltava vuosittaisten raporttien lisäksi kerran valtuustokaudessa laaja hyvinvointikertomus (THL 2011: 7; Kauppinen & Hätönen 2014: 29). Hyvinvointikertomus on yksi tietojohdantamisen työvälineistä ja tärkeä osa hyvinvointitiedolla johtamista kunnissa, joka antaa tietoa kunnan rakenteista, taloudesta, elinvoimasta ja kuntalaisten hyvinvoinnin tilasta (Salenius & Nieminen 2019). THL:n raportin (Hakamäki ym.; 2019: 3) mukaan 94 % Suomen kunnista oli vuonna 2019 valtuuston hyväksymä laaja hyvinvointikertomus. Vuonna 2015 prosentuaalinen luku oli 80 (kts. Ståhl ym. 2015 1). Laajasta hyvinvointikertomuksesta käytetään tässä työssä jatkossa nimitystä *hyvinvointikertomus*.

Hyvinvointikertomuksen sisältöä ei ole määritelty velvoittavaksi, jolloin kunnilla on vapaus valita mitä tietoa, ja mistä lähteistä, kunnat koostavat kertomuksiin. Hyvinvointikertomuksen sisällölle on olemassa THL:n suositus, mutta suosituksen velvoittavuus tulee määritellyksi vasta uudella hallituskaudella. Suositus auttaa kuntia poimimaan useista seurantatiedoista eli indikaattoreista vähintään ne, joilla on mahdollista seurata kuntalaisten hyvinvoinnin tilaa riittävällä tarkkuudella. Kun indikaattorit on valittu hyvin, ne auttavat myös ohjaamaan resursseja sekä seuraamaan, onko toteutuneilla toimilla ollut vaikutuksia. (THL 2020.)

Valtuustokausittain tehtävästä laajaa hyvinvointikertomus tulisi THL:n (2019a) suosituksen mukaan rakentua kuudesta asiakokonaisuudesta:

1. Tiivistelmä
2. Tausta, tarkoitus ja tavoitteet
3. Väestön hyvinvoinnin, terveydentilan ja palvelujen kuvaus
4. Yhteenvedo vahvuuksista ja kehittämiskohteista
5. Johtopäätökset ja toimeenpanosuunnitelma
6. Liitteet

Minna Zechner (2014) on analysoinut valtakunnallisella tasolla hyvinvointikertomusten sisältöjä. Zechnerin (2014: 27) mukaan hyvinvointikertomukset painottuvat useimmiten lapsiin ja nuoriin liittyvään informaatioon, tai pikemminkin haasteisiin. Työikäisten hyvinvoinnin tilaa kuvataan työllisyyden, elintason ja elintapojen kautta, ja ikäihmisiin heijastuva hyvinvoinnin kuvaus liittyy palvelujen käyttöön sekä kasvavaan palvelutarpeeseen. Hän toteaa hyvinvoinnin mittaamisen ja kuvaamisen olevan vaikeaa, jolloin usein päädytäänkin mittaamaan pahoinvointia. Hyvinvointikertomuksessa tulisi kuitenkin huomioida eri näkökulmia, kuten ympäristö, kulttuuri, ehkäisevä päihdetyö, tapaturmat ja liikuntaan liittyvät teemat (THL 2019b).

Kunnan johtoryhmän tulisi vastata kertomuksen laadinnasta, ja valmistelussa tulisi olla mukana poikkihallinnollinen työryhmä. Myös kunnan keskeisiä sidosryhmiä voidaan kutsua osaksi laajan hyvinvointikertomuksen työryhmää. (THL 2011: 11.) Hyvinvointikertomuksen tulisi olla Perttilän ym. (2004: 15; 33) mukaan eri hallinnonalojen asiantuntijoiden yhdessä laatima katsaus kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin tilaan sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin, kuten kunnan hyvinvointipolitiikkaan, palvelujärjestelmän toimivuuteen sekä väestön elinoloihin. Hyvinvointikertomuksessa tulisi täsmentää asukkaiden pääasialliset hyvinvointitarpeet, sekä arvioida edellisvuosien toteutuneen toiminnan ja käytettävissä olevien resurssien suhdetta näihin tarpeisiin (Perttilä ym. 2004: 33).

Hyvinvointikertomuksen juuret juotavat kansanterveyskertomuksesta, jonka tuottaminen säädettiin lailla 1995. Tätä ennen kansanterveyden raportointia oli haluttu parantaa, ja kansanterveyskertomuksen tavoitteena olikin kuvata kattavasti kansanterveyden tilaa ja kehitystä, minkä perusteella pystyttäisiin arvioimaan kehityssuuntia, eri toimenpiteiden

vaikutuksia, sekä osoittamaan uusia kehitystarpeita ja –mahdollisuuksia. (Perttilä ym. 2004: 3.)

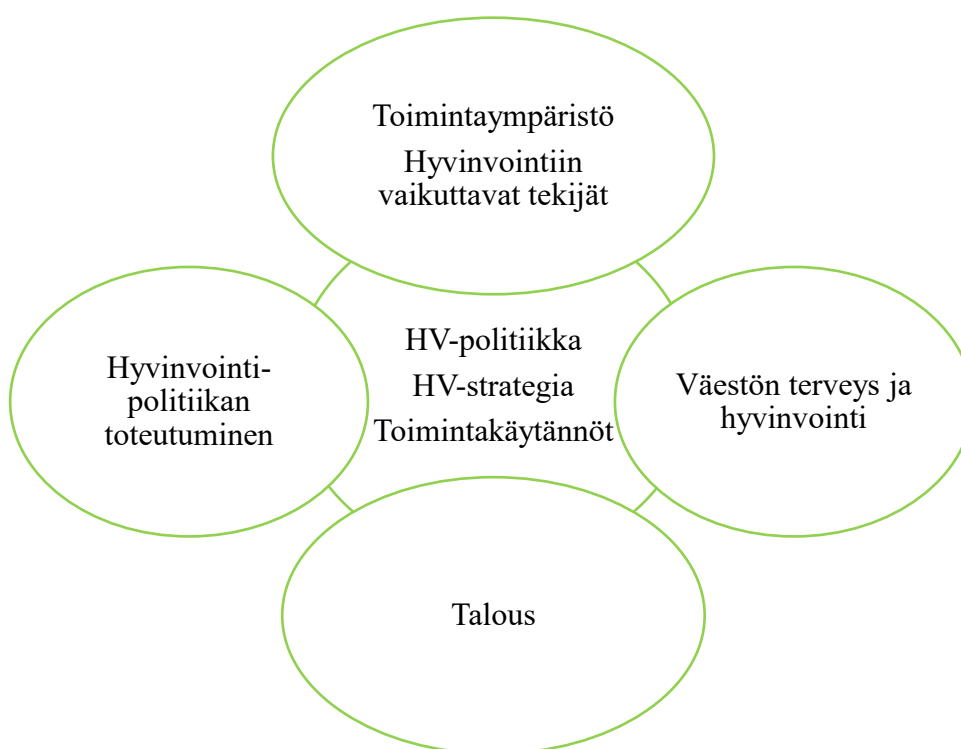
1990-luvun alussa sosiaali- ja terveydenhuollon valtion ohjaus purettiin, ja kuntien vastuu hyvinvointipolitiikasta lisääntyi selvästi. Myös vuonna 1995 voimaan astuneeseen uuteen kuntalakiin kirjattiin tehtäväksi edistää kuntalaisten hyvinvointia ja kestäväää kehitystä. Kuntien hyvinvointistrategiatyössä huomattiin, että sen pohjaksi tulisi olla nykytilan ja aikaisemman kehityksen perusteellista tarkastelua. Näin ollen vuonna 2000 käynnistettiin kuntatasoisen terveystietomuksen raportointimallin hanke. Pian ydinkäsitteeksi kuitenkin muotoutui kunnan hyvinvointikertomus, sillä sen sisältö nähtiin kattavan sosiaali- ja terveydenhuollon toimialan lisäksi myös monen muun hallinnonalan toimialoja. (Perttilä ym. 2004: 3–4; 17.)

1990-luvulla kouluterveyskyselyt loivat pohjaa kuntien hyvinvointikertomuksille. 2010-luvulla kuntien hyvinvointijohtaminen vaati laaja-alaista tietoa, jonka varmistamiseksi säädettiin velvoite väestön terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden seuraamiselle väestöryhmittäin. Samaan aikaan THL tuotti kuntien kanssa yhteistyössä tilastojärjestelmiä indikaattoreineen, joista saatiin kuntakohtaista tietoa. Vuonna 2011 kuntien velvollisuudeksi säädettiin laajan hyvinvointikertomuksen laatiminen neljän vuoden välein. (Melkas 2013: 185–186). Vuonna 2012 STM:n (2012: 112) lakiehdotuksessa tavoitteena oli säätää myös uuteen sosiaalihuoltolakiin velvoite hyvinvointikertomuksen laatimisesta, jolloin yhdessä terveydenhuoltolain kanssa ne muodostaisivat yhtenäisen hyvinvointiarviokokonaisuuden. Tavoitteena oli, etteivät kunnat laatisi useita erillisiä raportteja, vaan toimialat tekisivät niitä enemmän yhteistyössä. (Eml. 112.) Samassa lakiehdotuksessa kannustettiin myös tiedon kerääminen eri lähteistä, jolloin tilasto- ja rekisteritietojen lisäksi kunnat keräisivät myös kokemustietoa.

Sosiaalihuoltolain hyvinvointikertomuksen velvoittavuus ei kuitenkaan kirjautunut lakiin saakka, mutta se ei poista kunnan velvoitetta hyvinvointikertomuksen laatimiseen terveydenhuoltolakiin vedoten. Hyvinvointikertomushankkeen aikana todettiin, ettei yksi hyvinvointikertomuksen malli sovi sellaisenaan kaikille kunnille, vaan kertomukset tulevat

olemaan kunkin kunnan ja sen hallintokulttuurin näköisiä. Näin ollen nähtiin hyväksi laatia suositus indikaattoreista, joita valtakunnallisesti halutaan seurata, ja niiden lisäksi suositus joukosta muita indikaattoreita, joita kunnat voivat tarpeen mukaan soveltaa. (Perttilä ym. 2004: 15.)

Kuviossa 8. Perttilä ym. (2004: 40) ovat jäsentäneet hyvinvointikertomuksen sisällön neljään osaan tasapainotettua mittaristoa Balanced scorecard (BCS) mukaillen.

Kuvio 8. Hyvinvointikertomuksen sisältö (mukaillen Perttilä ym. 2004: 40).

Hyvinvointikertomuksen tulisi sisältää tilastotiedon lisäksi tutkimus- ja kokemusperäistä tietoa sekä arviointeja nykyisen hyvinvointipolitiikan synnyttämistä tuloksista taloudellisesti sekä kvalitatiivisina ja kvantitatiivisina kuvauksia. Näin saadaan tietoa hyvinvoinnin nykytilasta ja kehityksestä, palvelujärjestelmän toimivuudesta ja onnistumisesta vastata kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. (Perttilä ym. 2004: 11: THL 2011: 12). Yhtenäisten

indikaattoreiden käyttö mahdollistaa myös kuntien keskinäisen vertailun, mikä kuntaorganisaatiossa on yksi tärkeä tiedon ryhmittelymuoto (Perttilä ym. 2004: 11).

Systemaattisen, analyttisen ja tutkimuksellisiin pohjautuva tieto ja keskustelu ovat myös keino uudistaa palvelurakenteita, ja hyvinvointivaikutusten mittaamisella tulisikin olla tärkeä rooli palvelujen strategisessa johtamisessa ja poliittisessa päätöksenteossa (Niemi ym. 2017: 167). Systemaattisella seurannalla pystytään ennakoimaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen muutossuuntia ja havaita heikkoja signaaleja (THL 2011: 12)

Hyvinvointikertomustyössä tietolähteistä jalostetaan indikaattoreita. Indikaattori voidaan määritellä tunnusluvuksi tai osoittimeksi, joka kuvaa tiettyjen asioiden tilaa ja kehitystä. Se voi olla tilastollinen tai laadullinen tunnusluku, jonka tarkoitus on tiivistää isoja määriä tietoa, tai tulkita epäsuorasti ilmiöitä, joita on vaikea suoraan mitata. Indikaattorien tulee olla helposti ymmärrettävissä ja mahdollisimman yksiselitteisiä, joka tuottaa merkityksellistä tietoa ilmiöstä tai ominaisuudesta. Hyvä indikaattori kestää tieteellistä tarkastelua. (Laasonen ym. 2018: 6; THL 2011:16.; Saranto & Kuusisto-Niemi 2011: 175.)

Hyvinvoinnin ulottuvuuksia pyritään yhteismitallistamaan, jolloin hyvinvoinnin tekijöitä pyritään tiivistämään indikaattoreihin (Saari 2011: 15). Tiedon muodostamisen ja informaation hyödyntämisen edellytyksenä on indeksien taustalla olevien valintojen systemaattista analysointia (Saari 2011: 23). Hyvinvointikertomuksissa tulisikin tuoda myös esiin, miksi juuri tietyt indikaattorit ovat valittu mukaan kuvaamaan alueen hyvinvoinnin tilaa (Zechner 2014: 28). Hyvinvointitietoa sisältäviin mittareihin ei voi sisällyttää kaikkia hyvinvointiin liittyviä ilmiöitä, joten valikoidut indikaattorit tulisi keskittää niihin tekijöihin, joihin on mahdollista vaikuttaa päätöksenteolla, ja jotka kuvaavat kunnan tilaa (Hoffrén & Rättö 2011: 235–236). Koska tietopohjaa ei saada kaiken kattavaksi, on valikoiduilla seurantatiedolla myös strategisia merkityksiä.

Hyvinvointikertomus kokoaa useista eri lähteistä tietoa kuntalaisten hyvinvoinnista ja terveydestä sekä niihin yhteydessä olevista tekijöistä. Hyvinvointikertomuksen tulisi kattaa tietoa kunnan toimenpiteistä, joilla terveyttä ja hyvinvointia on tuettu. (THL 2020; THL

2011: 12.) Tiedon poikkihallinnollinen kokoaminen ja jalostaminen mahdollistaa hyvinvointiedon jakamisen koko kunnan käyttöön (THL 2011: 12). Hyvinvointikertomuksen tulisikin olla poikkihallinnollisesti koottu (Männistö & Mieskolainen 2015: 6), ja mukana kertomuksen luonnissa tulisi olla myös järjestöt, yrityksen ja seurakunnat (Savolainen & Ahonen).

Hyvinvoinnin seurantavälineiden kehittämisen haasteina ovat hyvinvoinnin subjektiivisuus sekä eri ulottuvuuksien mittaamisen haasteet (Hoffrén & Rättö 2011: 219). Kauppi- sen ja Hätösen tutkimuksen (2014: 33-34) mukaan hyvinvointikertomuksissa kuntien omien tilastotietojen ja kokemustiedon käyttö on indikaattoritietoja vähäisempää, ja tiedon eri lajeja voisikin hyödyntää enemmän. Esimerkiksi kokemuksellinen tieto onnellisuudesta mahdollistaa myös lisää tietoa hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä (Hoffrén & Rättö 2011: 230). Tiedon hyödyntämisen haasteeksi nähdään myös hajallaan oleva tieto, yhteen sopimattomat järjestelmät sekä tiedon analysoinnin puutteet (Saranto & Kuusisto-Niemi 2011: 170)

Hyvinvointikertomus on työkalu kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen seurantaan. Hyvinvointikertomus kokoaa poikkihallinnollista ja monipuolista tietoa hyödyntäen eri tiedon lajeja kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin tilasta, ja on tukena kunnan palvelujen ja toimien suunnittelussa, arvioinnissa, raportoinnissa ja päätöksenteossa. Tässä tutkimuksessa keskitytään hyvinvointikertomusten tiedontuotantoon analysoimalla mitä tietoa hyvinvointikertomuksissa käytetään, mistä tieto on koottu ja ketkä ovat sitä keränneet.

5. TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

5.1. Aineiston hankinta ja kuvaus

Tutkimuksessa analysoitiin Uudenmaan kuntien laajoja hyvinvointikertomuksia. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, miten poikkihallinnollisuus näkyy tiedon koostamisessa laajoissa hyvinvointikertomuksissa ja minkälaista tietoa hyvinvointikertomuksiin kerätään ja koostetaan. Lisäksi haluttiin selvittää mitä tiedon lajeja laajoissa hyvinvointikertomuksissa esiintyy. Poikkihallinnollisuuteen kytkeytyvää tutkimuskysymystä lähestyttiin tutkimalla laajojen hyvinvointikertomuksien dokumentin laatijoiden työryhmiä. Kahta muuta tutkimuskysymystä lähestyttiin eksplisiittisen ja kokemuksellisen tiedon, vertailutiedon sekä sisäisten ja ulkoisten tietolähteiden kautta. Tutkimuksen reliabiliteetin ja konsistenssin sekä eksplisiittisen tiedon varmistamiseksi analyysiin valittiin hyvinvointikertomuksessa mainitut tietolähteet. Hyvinvointikertomuksien analysointi tietolähteisiin nojaten lisää myös hyvinvointikertomusten vertailukelpoisuutta.

Aineistoksi rajattiin ne Uudenmaan kuntien laajat hyvinvointikertomukset, jotka ovat hyväksytyt kunnanvaltuustossa nykyisellä valtuustokaudella, alkaen 1.6.2017. Vuosittain laadittuja suppeampia hyvinvointiraportteja ei otettu analyysiin mukaan. Laajoista hyvinvointikertomuksista käytetään jatkossa pelkistettyä termiä *hyvinvointikertomus*.

Hyvinvointikertomusaineisto kerättiin keväällä ja syksyllä 2019 sähköinenhyvinvointikertomus.fi -sivustolta, sekä sähköpostitse pyytämällä dokumentteja kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön yhteyshenkilöiltä. Hyvinvointikertomuksia etsittiin myös kuntien verkkosivuilta (hakusanoilla ”hyvinvointi”, ”hyvinvointikertomus”), kuntien valtuustojen pöytäkirjoista, sekä google.fi-hakukoneella hakusanoilla ”hyvinvointikertomus kunnan nimi” (esim. hyvinvointikertomus Loviisa), sekä Sähköinen hyvinvointikertomus-internetsivustolta (www.hyvinvointikertomus.fi).

Kaikista hyvinvointikertomuksista ei käynyt suoraan ilmi, minä vuonna hyvinvointikertomus on tarkalleen julkaistu, ja milloin se on hyväksytty kunnanvaltuustossa. Näin ollen

tutkimuksen rajausta varten käytiin kuntien valtuustojen pöytäkirjoja läpi, sekä lähestyttiin osan kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön yhteyshenkilöitä sähköpostitse alkuvuodesta 2020. Vantaan laajan hyvinvointikertomuksen valtuuston hyväksymispäivää ei saatu selville dokumentista, kunnan valtuuston pöytäkirjoista eikä sähköpostitiedustelun kautta. Kirkkonummen vuonna 2019 laadittu hyvinvointikertomus oli valtuuston käsiteltävänä joulukuussa 2019, mutta valtuusto palautti sen uudelleen käsiteltäväksi 16.12.2019. Näin ollen nämä kaksi hyvinvointikertomusta jätettiin analyysistä pois. Muiden Uudenmaan kuntien laajat hyvinvointikertomukset olivat toteutettu ennen nykyistä valtuustokautta.

Rajauksen jälkeen tutkimukseen valikoitui 12 kunnan hyvinvointikertomusta, jotka ovat Askolan, Espoon, Järvenpään, Kauniaisten, Keravan, Lohjan, Mäntsälän Nurmijärven, Porvoon, Sipoon, Tuusulan ja Vihdin hyvinvointikertomukset. Lopullinen aineisto käsittää 46 % Uudenmaan kunnista. Hyvinvointikertomuksesta analysoitiin kertomusosiot, jotka sisältävät ja koostavat tietoa kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin tilasta. Osa hyvinvointikertomuksista sisälsi myös kunnan hyvinvointisuunnitelman, mikä rajattiin tästä tutkimuksesta pois.

5.2. Aineiston analyysi

Tutkimuksen ydin muodostuu aineiston analysoinnista, tulkinnasta ja johtopäätösten tekemisestä. Tämä tutkimus toteutetaan käymällä läpi ja analysoimalla Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomukset. Tämä tutkimus on kuvaileva, ja näin ollen kvalitatiivinen eli laadullinen. Menetelmänä toimii asiakirja-analyysi, jota voidaan nimittää myös dokumenttianalyysiksi. Asiakirjoilla tarkoitetaan tässä työssä laajoja hyvinvointikertomus – dokumentteja. Dokumenttianalyysi mahdollistaa myös määrällisen analyysin, joten tässä tutkimuksessa sovelletaan sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista analyysia.

Laajemmin dokumenteilla tarkoitetaan kaikenlaista ilmiöitä dokumentoitavaa aineistoa, kuten esimerkiksi julkaistuja tekstejä, videonauhotteita, kertomuksia ja arkistomateriaa-

leja (Anttila 1998). Dokumenttianalyysissä ei siis kerätä aineistoa haastattelu- tai kyselyillä, vaan käsitellään jo olemassa olevaa julkaistua aineistoa. Kuntien hyvinvointikertomukset voidaan nähdä primääriaineistona, mutta dokumenttiaineisto voi olla Anttilan (1998) mukaan myös sekundaariaineistoa, jolloin kyseessä on sellainen aineisto, joissa jokin toinen henkilö avaa tuloksia esimerkiksi haastatteluista, osallistuvasta havainnoinnista tai omia käsityksiä asioiden laadusta. Sekundaariainestoin käsittely on problematista, koska toisella kirjoittajalla on aina oma maailmankuvansa ja omaksuttu teoriakäsityksensä.

Dokumenttianalyysi voidaan nähdä siis systemaattiseksi tutkimusmenetelmäksi, jolla tarkastellaan ja arvioidaan joko painettuja tai sähköistä aineistoa. Dokumenttianalyysi edellyttää Bowenin (2009: 27) mukaan muiden laadullisten tutkimusmenetelmien tavoin analysoitavan datan tutkimista ja tulkintaa, ja dokumenttianalyysissä voi Anttilan (1998) mukaan soveltaa sekä laadullista että määrällistä analyysia. Dokumenttianalyysiin sisältyy aineistoon tutustumisen, perusteellinen lukeminen sekä tulkinta. Aineiston lähdekritiikkiin on syytä kiinnittää huomiota ja dokumenttianalyysin yhtenä heikkoutena voidaan nähdä liian geneerinen tieto, mikäli dokumentit eivät lähtökohtaisesti ole tuotettu tutkimusta varten. (Bowen 2009: 27; Anttila 1998). Dokumenttianalyysin etuina nähdään muun muassa dokumenttiaineistojen hyvä saatavuus, taloudellinen tehokkuus sekä dokumenttien laajojen ajanjaksojen kuvaaminen. Laajat hyvinvointikertomukset kuvaavat usean vuoden hyvinvointitietoa yhteen, jolloin dokumenttianalyysin hyvät puolet korostuvat. Tätä menetelmää käyttäen tutkimusprosesseilla ei myöskään ole vaikutusta dokumentteihin (vrt. haastattelututkimus) (Bowen 2009: 31).

Tutkimuksen analyysi aloitettiin aineistoon tutustumisella ja sen jälkeen hyvinvointikertomusten syvällisellä läpikäymisellä. Aluksi merkittiin Excel-tiedostoon kunnat, hyvinvointikertomusten nimet ja hyvinvointikertomusten käsittelypäivät kunnanvaltuustossa. Toiseksi käytiin hyvinvointikertomukset yksitellen läpi, ja Excel-tiedostoon merkittiin hyvinvointikertomuksissa mainitut tietolähteet sekä tiedot siitä, mitkä toimialat ja sidoryhmät olivat mukana kuntien hyvinvointitiedon laadinnassa. Sen jälkeen analysoitiin ja jaettiin hyvinvointikertomuksissa käytetty vertailutieto kunnan aiempien vuosien hyvinvointitietoon sekä muiden kuntien vertailutietoon. Aineisto käytiin läpi moneen kertaan,

ja kun varmistuttiin siitä, että kaikki tietolähteet oli merkitty aineistosta, tehtiin hyvinvointikertomusten tietolähteiden käytöstä yksinkertainen koontitaulukko. Sen jälkeen tietolähteet tyypiteltiin kunnittain yleiseen tietoon, mikä ei kerro suoraan kunnan hyvinvoinnin tilasta, ja hyvinvointitietoon, joka jaettiin edelleen eksplisiittiseen ja kokemukselliseen hyvinvointitietoon. Tyypittelyt jaettiin edelleen Excel-tiedoston välilehtiin, jolloin yksilöitiin hyvinvointikertomusten sisäiset ja ulkoiset tietovarannot kunnittain.

6. TULOKSET

6.1. Yleiskuva aineistosta

Tarkasteluun valikoitiin Uudenmaan kuntien laajat hyvinvointikertomukset, jotka oli hyväksytty kuluvan valtuustokauden aikana alkaen 1.6.2017. Uudenmaan 26:sta kunnasta 12 kuntaa on julkaissut vuoden 2019 loppuun mennessä kuluvan valtuustokauden aikana laajan hyvinvointikertomuksen, joten tutkimuksen aineisto koostuu näiden 12:sta kunnan laajoista hyvinvointikertomuksista. Laajasta hyvinvointikertomuksesta käytetään tulosten esittelyssä jatkossa lyhennettyä termiä *hyvinvointikertomus*.

Taulukko 3. Kuluvalla valtuustokaudella hyväksytyt hyvinvointikertomukset.

Kunta	Hyvinvointikertomuksen nimi	Kertomus vuosista	Hyväksytty valtuustossa
Askola	Askolan kunnan laaja hyvinvointikertomus 2017–2020	2013–2016	14.2.2019
Espoo	Hyvinvointikertomus 2017–2021	Ei kuvattu	22.1.2018
Järvenpää	Järvenpää – Hyvinvointikertomus 2013–2016	2013–2016	28.8.2017
Kauniainen	Kauniaisten hyvinvointikertomus 2017–2020	2013–2016	13.11.2017
Kerava	Kerava – Laaja hyvinvointikertomus 2017–2020	Ei kuvattu	9.9.2019
Lohja	Hyvinvointikertomus 2018–2021	2013–2017	13.2.2019
Mäntsälä	Mäntsälän kunnan hyvinvointikertomus 2013–2017 – Hyvinvointisuunnitelma 2018–2021	2013–2017	18.6.2018
Nurmijärvi	Nurmijärven hyvinvointikertomus 2017–2020	2013–2016	28.2.2018
Porvoo	Porvoon kaupungin laaja hyvinvointikertomus 2017–2021	2013–2016	18.9.2017
Sipoo	Sipoon hyvinvointikertomus 2017–2020	Ei kuvattu	8.10.2018
Tuusula	Kertomus tuusulalaisten hyvinvoinnista, terveydestä ja onnellisuudesta - Hyvinvointikertomus 2017–2018	2013–2018	10.6.2019
Vihti	Laaja hyvinvointikertomus valtuustokaudelle 2017–2021	2013–2017	25.3.2019

Tutkimusaineistoon valikoituneiden kuntien hyvinvointikertomuksien julkaisuvuosi vaihteli välillä 2017–2019. Viisi hyvinvointikertomusta oli hyväksytty valtuustossa vuonna 2019. Hyvinvointikertomusten nimeäminen vaihteli kunnittain. Kuten Taulukko 3. osoittaa, osa kunnista oli nimennyt dokumentin hyvinvointikertomuksessa käsiteltävien vuosien mukaan, kun taas esimerkiksi Vihdin ”*Laaja hyvinvointikertomusvaltuustokaudelle 2017–2021*” käsitteli kertomusosassa hyvinvoinnin kehitystä valtuustokaudella 2013–2017. Valtaosa hyvinvointikertomuksista käsitteli edellistä valtuustokautta, ja osassa kuntien hyvinvointikertomuksissa ei tuotu esille, minkä vuosien hyvinvoinnin tilaa hyvinvointikertomuksessa käsiteltiin. Kolmessa hyvinvointikertomuksessa ei tuotu esiin, miltä ajanjaksolta hyvinvoinnin seurantatietoaineisto oli koottu. Dokumenttia lukemalla ja analysoimalla hyvinvointikertomusten tilastotietoja, yksittäisten hyvinvointitietojen aineistonkeruuvuodet tulivat kuitenkin ilmi. Esimerkiksi Epoon hyvinvointikertomuksessa ”*Hyvinvointikertomus 2017–2021*” ei tuotu ilmi, miltä vuosilta kertomustiedot ovat koottu. Tilastotietoa on kuitenkin kerätty pääsääntöisesti vuosilta 2013–2017. Keravan ”*Kerava – Laaja hyvinvointikertomus 2017–2020*” tekstissä ilmeni tilastotietoa vuosien 2016–2019 väliltä, ja osaa tietoa on heijasteltu vuoden 2013 lukuihin, sekä vuoden 2017 väestömäärää oli heijasteltu vuoteen 2010. Sipoon hyvinvointikertomuksen mukaan hyvinvointikertomus tarjoaa katsauksen aikaisemmilta vuosilta kuntalaisten hyvinvointiin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin Hyvinvointikertomuksessa ei kuitenkaan tuotu esiin, miltä aikaisemmilta vuosilta tieto on kerätty. ”*Sipoon hyvinvointikertomus 2017–2020*” Taulukko- ja kuvioluettelo -liitettä analysoimalla voidaan todeta, että hyvinvointitietoa on tarkasteltu pääosin vuosilta 2012–2016, mutta mukana on myös vuosien 2008, 2011 sekä 2017 seurantatietoja.

Askolan, Järvenpään, Kauniaisten, Lohjan ja Nurmijärven hyvinvointikertomuksissa (45 % hyvinvointikertomuksista) tuotiin ilmi yleisellä tasolla hyvinvointitietojen tietovirrat. Muissa hyvinvointikertomuksissa ei tuotu ilmi, mihin tietoon tai tietolähteisiin hyvinvointikertomus pohjautuu, mutta eri tietolähteet olivat löydettävissä hyvinvointikertomuksista tekstin sisältä sekä kuvaajien ja taulukoiden viitteistä. Keravan hyvinvointikertomuksessa todettiin, että terveyden ja hyvinvoinnin tilaa tarkastellaan valtakunnallisten mittarien valossa, mutta mittaristoa ei ole kuvattu. Tuusulan hyvinvointikertomuksessa

dokumentin kerrotaan perustuvan THL:n suositukseen minimisisällöstä, mutta tarkemmin minimitietosisältöjen tietovirtoja ei kuvattu. Dokumentissa esiteltiin lisäksi erillisessä kappaleessa FinSote-tutkimusta, jota on hyödynnetty yhtenä tietolähteenä muiden joukossa.

Lähdeviitteiden merkitsemisessä oli myös vaihtelevuutta. Esimerkiksi Askolan hyvinvointikertomuksessa käytettiin lähdeviitteitä, mutta Järvenpään ja Vihdin hyvinvointikertomuksissa vain muutamassa kuvaajassa mainittiin lähde. Porvoon hyvinvointikertomuksen kuvaajissa ei mainittu lähdeviitteitä. Lohjan hyvinvointikertomus oli ainoa, joka sisälsi lähdeluettelon. Lähdeluettelosta huolimatta hyvinvointikertomuksesta mainittiin lähteitä, joita ei ollut mainittu lähdeluettelossa, kuten Sotkanetin tilastotiedot sekä THL:n kouluterveyskysely. Askolan hyvinvointikertomuksessa THL:n lähdeviittaus oli kirjattu muotoon ”(THL, 2018)”, mutta lähdeluettelon uupuessa lähdeviitettä ei voi jäljittää. Siipoon hyvinvointikertomus sisälsi ainoana hyvinvointikertomuksena Taulukko- ja kuvio- luettelon, ja suurimmassa osassa sen taulukoista ja kuvioista oli myös lähdemerkinnät.

6.2 Poikkihallinnollisuus tiedon koostamisessa

Pääsääntöisesti hyvinvointikertomukset koostetaan laaja-alaisessa poikkihallinnollisessa yhteistyössä kunnan johtoryhmän alaisuudessa (Taulukko 4.). Kahdeksan kunnan hyvinvointikertomukset (67 %) olivat koottu poikkihallinnollisesti tai poikkihallinnollisen ohjausryhmän alaisuudessa. Espoon ja Tuusulan hyvinvointikertomustyön laadinnassa on lisäksi ollut mukana järjestötyön asiantuntija. Lisäksi Tuusulan hyvinvointikertomuksen työryhmässä oli mukana Keski-Uudenmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän (Keusote) edustaja ja Nurmijärven kertomustyön laadintatyöryhmässä oli jäsen kunnan liikelaitoksesta. Kolmesta hyvinvointikertomuksesta ei käynyt ilmi dokumentin laatijoita, ja Askolan kunnan hyvinvointikertomuksen kirjoitustyöstä ovat vastanneet terveyskeskuksen osastonhoitaja sekä perusturvajohtaja. Askolan kuntaorganisaation (Askola) mukaan Askolan perusturvajohtaja vastaa sosiaalityötä, vanhustenhuollosta sekä terveyden-

huollosta, jolloin hyvinvointikertomus on koottu sosiaali- ja terveydenhuollon viranhaltijoiden toimesta. Yritysten, järjestöjen ja muiden kunnan sidosryhmien osallistuminen hyvinvointikertomustyön laadintaan on vielä toistaiseksi Uudenmaan kunnissa vähäistä.

Taulukko 4. Poikkihallinnollisuus tiedon koostamisessa.

Poikkihallinnollinen työryhmä	Sosiaali- ja terveystoimi	Ei tietoa
Espoo	Askola	Mäntsälä
Järvenpää		Porvoo
Kauniainen		Sipoo
Kerava		
Lohja		
Nurmijärvi		
Tuusula		
Vihti		
8	1	3

Tietoa kerätään monipuolisesti muun muassa sosiaali- ja terveystoimen, sivistystoimen, teknisen ja ympäristötoimen, kaupunkikehityksen ja konsernihallinnon yhteistyöllä (Taulukko 5.). Uudenmaan alueen kuntien kuntaorganisaatorakenteet ovat vaihtelevia, eikä niiden tyypittely vertailtaviin luokituksiin nähty tässä tutkimuksessa tuovan lisäarvoa. Poikkihallinnollisuus näkyy hyvinvointikertomuksen laadinnassa suurimmassa osassa Uudenmaan kuntia, mutta kuntakohtaisesta hajontaa on. Mäntsälän, Porvoon ja Sipoon hyvinvointikertomuksista ei mainita, ketkä ovat olleet laatimassa dokumenttia. Näissä hyvinvointikertomuksissa on esitelty hyvinvointi- ja terveyden edistämisen rakenteita ja työryhmiä, mutta dokumenteista ei käy ilmi, onko esimerkiksi hyvinvointityöryhmä ollut mukana tai ohjaamassa kertomustyön valmistelussa.

Kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen vaikutetaan kaikilla hallinnonaloilla, ja suurimmassa osassa kunnista se näkyy myös hyvinvointikertomuksien laadinnassa. Toisaalta hyvinvointikertomusten laatijat ovat pääsääntöisesti kuntaorganisaation sisältä, vaikka suositus on osallistaa myös muita toimijoita hyvinvointikertomuksen laadintaan. Vaikka muiden toimijoiden osallistaminen hyvinvointikertomustyön laadintaan on vielä vähäistä,

niin osassa kuntien hyvinvointikertomuksessa esiintyi kuitenkin muiden toimijoiden tuottamaa hyvinvointitietoa. Nurmijärven ja Tuusulan hyvinvointikertomuksessa oli hyödynnetty poliisin tuottamia tilastotietoja, jonka lisäksi Tuusula oli koostanut myös kirjastojen tuottama tilastotietoja. Kauniaisten hyvinvointikertomus sisälsi musiikkiopiston ja kuvataidekoulun tuottamaa tietoa huolimatta siitä, ettei heitä ollut nimetty varsinaiseen hyvinvointikertomustyön työryhmään.

Taulukko 5. Poikkihallinnollisen työryhmän kokoonpano.

Kunta	Työryhmä
Espoo	Asiantuntijoita sosiaali- ja terveystoimesta, sivistystoimesta, teknisestä- ja ympäristötoimesta, konserniesikunnasta sekä Espoon järjestöjen yhteisöstä, joka edustaa kolmatta sektoria.
Järvenpää	Laadittu hyvinvoinnin johtoryhmän ja hyvinvointiryhmän yhteistyönä. Laatijoina on näin ollen ollut monialainen tiimi, joka on koostunut kaupunginjohtajasta, henkilöstöjohtajasta, talous- ja hallintojohtajasta, sosiaali- ja terveystoimien palvelualuejohtajasta, lasten ja nuorten sekä sivistyksen ja vapaa-ajan palvelualuejohtajasta, yrityspalvelujohtajasta, sekä sosiaali- ja terveystoimen, kaupunkikehityksen, sivistystoimen ja konsernipalveluiden eri asiantuntijoista.
Kauniainen	Laadittu eri toimialojen yhteistyönä. Dokumentin laatimista on koordinoitu terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen johtoryhmä kaupungin johtoryhmän ohjauksessa.
Kerava	Laadittu poikkihallinnollisesti ja julkaistu kaupunginjohtajan allekirjoituksella.
Lohja	Laatinut projektityöntekijä. Ohjausryhmänä on toiminut poikkihallinnollinen työryhmä, johon on kuulunut kaupunginjohtaja, johtajia hyvinvoinnin, elinvoiman, henkilöstön, tietohallinnon, kaupunkikehityksen ja kaupunkisällön saralta sekä lasten, nuorten ja perheiden, työikäisten, ikääntyneiden palvelualueilta. Lisäksi ohjausryhmässä on ollut mukana myös henkilöstön edustaja sekä johdon assistentti.
Nurmijärvi	Laadittu kunnan johtoryhmän ja hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen työryhmän yhteistyönä. Työryhmäyhteistyö kattaa kunnanjohtajan, johtajia hallinnon, kehityksen, sivistystoimen, sosiaali- ja terveystoimen teknisen toimen, talouden ja henkilöstön saralta sekä kunnanjohtajan sihteerin lisäksi asiantuntijoita hyvinvointitoimesta, elinkeino- ja kuntakehityskeskuksesta, sivistystoimesta, ympäristötoimesta ja palvelujohtaja Aleksia -liikelaitoksesta.
Tuusula	Laadittu hyte-työryhmän poikkihallinnollisena yhteistyönä. Työryhmään on kuulunut kuntatoimialan kehittämispäällikön, hyte-lautakunnan puheenjohtajan ja osallisuuskordinaattorin lisäksi viranhaltijoita kasvun ja ympäristön, yhteisten palvelujen ja sivistystoimen toimialoilta sekä Keusoten ja kolmannen sektorin edustaja.
Vihti	Valmisteltu kolmessa hyvinvointityöryhmän alatyöryhmässä, joihin on kuulunut Vihdin ja Karviaisen eri alojen viranhaltijat. Tarkemmin poikkihallinnollisia alatyöryhmiä ei ole kuvattu.

6.3. Tieto hyvinvointikertomuksissa

Hyvinvointikertomukset sisälsivät Uudenmaan tasolla tarkasteltuna runsaasti ja pääsääntöisesti monipuolisesti erilaista hyvinvointitietoa. Tietolähteissä oli useita kunnan hyvinvoinnin tilaa kuvaavaa (jatkossa hyte-tietolähde) tietoa, kuten tuloksista käy tässä luvussa myöhemmin ilmi. Kaikissa kunnissa oli vertailtu hyvinvointitietoa kunnan aiempaan tietoon lukujen muodossa. Jokaisessa hyvinvointikertomuksessa oli vertailtu kunnan seurantatietoja ja hyvinvointitietoa myös muihin kuntiin. Vihti oli muun muassa verrannut demografista huoltosuhdetta, Kelan sairastavuusindeksiä ja poliisin tietoon tulleita henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten määriä aiempiin vuosiin sekä valikoituihin verrokkikuntiin. Kerava oli verrannut yksinhuoltajatalouksien, lastenneuvolakäyntejä ja lasten- ja nuorisopsykiatrian käyntejä koko maahan sekä lähikuntiin. Porvoo oli verrannut kunnan aiempiin lukuihin mm. äänestysaktiivisuutta, ja muihin kuntiin muun muassa työttömien määrää, koulutuksen ulkopuolille jäävien nuorten aikuisten osuutta ja kotona asuvien yli 75-vuotiaiden määriä. Sipoo vertasi aiempiin tuloksiinsa asukkaiden tyytyväisyyttä elämäntilanteeseensa sekä työpaikkoja työnantajasektorin mukaan. Järvenpää oli verrannut kunnan tietoja aiempiin vuosiin muun muassa lastensuojelun asiakkuuksissa, toimintakatteen ylijäämässä ja lainoissa, sekä Uudenmaan kuntiin mm. nuorisotyöttömyyttä sekä menetettyjä elinvuosia.

Tilastollisia lukuja oli vertailtu lisäksi vuosiin, jotka eivät sisältyneet hyvinvointikertomuksessa käsiteltäviin seurantavuosiin. Esimerkiksi Askolan hyvinvointikertomuksessa oli vertailtu työpaikkaomavaraisuuden tilaa aikavälillä 2001–2011, mikä ei kerro hyvinvointikertomuksenseurantavuosista 2013–2016, joita hyvinvointikertomus lähtökohtaisesti käsitteli. Keravan hyvinvointikertomuksessa yksinhuoltajaperheiden ja maahanmuuttajien määrän kerrottiin kasvaneen, mutta vertailuvuosia ei mainita. Espoon hyvinvointikertomuksessa oli heijasteltu työikäisten lihavuutta suhteessa kuuden suurimman kunnan tuloksiin, mutta ei dokumentista ei ilmene, miltä vuosilta seurantatieto on kerätty ja mihin vuosiin lihavuuden osuutta heijastellaan suhteessa muihin kuntiin. Lohjan hyvinvointikertomuksessa käytetyt seurantatiedot esteettömyyskartoituksen sekä kouluroukaloiden asiakastytyväisyyskyselyn osalta olivat toteutettu vuonna 2018, eikä sen osalta todeta, koskeeko siitä saatu informaatio aikaväliä 2013–2017, vai vuotta 2018, mikä ei

sisälly hyvinvointikertomuksen seurantaan. Myös Vihdin hyvinvointikertomuksessa oli yksittäisiä tilastotietoja vuosilta 2018 sekä vuodelta 2019, vaikka hyvinvointikertomus kokosi hyvinvointitietoa vuosilta 2013–2017.

Kuntien hyvinvointikertomuksista oli kokonaisuudessaan 100 erilaista merkittävää tietolähdettä. Huomioitavaa on, että kunnan ilmoittaessa käyttäneensä kunnan omia tilastoja, on se tässä tutkimuksessa merkittäväksi yhdeksi tietolähteeksi ”*kunnan oma tilasto*”, ellei kertomuksessa ollut tarkemmin eroteltu, mistä kunnan tietovarannosta tieto on kerätty. 100:sta tietolähteestä 24 tietolähdettä (24 %) käsitteli erilaisia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviä yleisiä johdattelevia tietolähteitä kuten lakiviittauksia, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen määritelmään liittyviä tietolähteitä ja yksittäisiä viittauksia muun muassa kuntien suunnitelmiin, hallintosääntöön tai erilaisiin selvityksiin. Nämä yleiset tietolähteet (Taulukko 6.) johdattelevat hyvinvointikertomuksen lukijaa kunnan hyvinvointi- ja terveydenedistämistyön lainsäädännöllisiin velvoitteisiin, sekä avaavat erilaisen käsitteiden ja tietojen valossa hyvinvointi- ja terveydenedistämistyön käsitteitä ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Kuntien hyvinvoinnin tilaa kuvaavia tietolähteitä oli kokonaisuudessaan yhteensä 76, joista 34 keräsi kokemuksellista tietoa erilaisten kyselyiden ja tutkimusten kautta. Kunnan hyvinvoinnin tilaa kuvaavaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvää tietoa (hyte-tieto) kuvasi kokonaisuudessaan 76 % kaikista tietolähteistä. Osuus vaihteli kunnittain 55 %:sta 100 %:n (Taulukko 7.) Tietolähteiden määrissä oli myös vaihtelua kolmesta 34:n tietolähteeseen keskiarvon ollessa 15 tietolähdettä per hyvinvointikertomus. Huomioitavaa on, että seitsemän (58 %) kuntien hyvinvointikertomuksista sisälsi tietolähteitä alle mainitun keskiarvon. Hyvinvointikertomukset sisälsivät paljon tietoa kirjallisessa, taulukko- ja kuvaajamuodossa, mutta mikäli hyvinvointikertomuksessa ei ollut tuotu esiin, mihin tietolähteisiin hyvinvointikertomus perustuu, jää tiedon johtaminen puutteelliseksi, mikä vaikeuttaa myös tiedolla johtamista.

Taulukko 6. Johdattelevan tiedon tietolähteet.

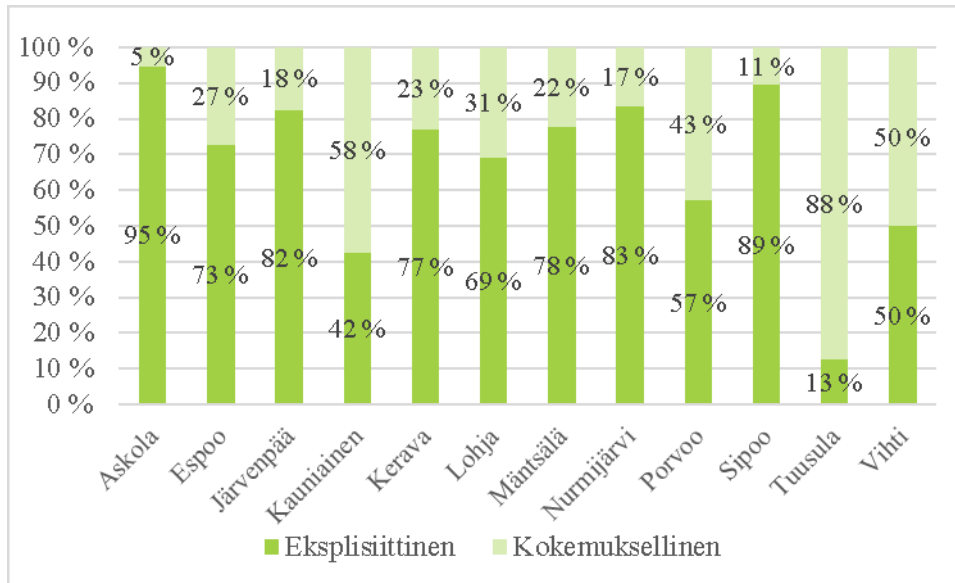
Lähdetyyppi	Tietolähde	Kunnan nimi														Lukumäärä	
		Ashola	Espoo	Järvenpää	Kauniainen	Kerava	Lohja	Mantsala	Nurmijärvi	Porvoo	Sipoo	Tuusula	Vihri				
Lainsäädäntö	Kuntalaki	X	X			X	X	X			X						7
	Terveydenhuoltolaki	X	X	X	X	X					X						9
	Varhaiskasvatustalaki										X						1
	Kotouttamislaki										X						1
	Sosiaalihuoltolaki		X														2
	Lähihoimosisääteli- ja terveydenhuollon järjestämisestä		X														1
Kunnan rakenteet	Hyvinvointia tukevat tekijät						X										1
	Kunnan hallinto-sääntö										X						1
	HYTE-ryhmän tehtävät								X								1
Kunnan sisäiset suunnitelmat	Varhaiskasvatussuunnitelma														X		1
	Kasvatuksen ja koulun kehittämisen suunnitelma														X		1
Käsitteen määrittely ja lainaukset	Terveydentilan määrittävät tekijät		X												X		2
	Hyvinvoinnin määrittely														X		1
	Terveyden määrittely						X										1
	Osallisuuden määrittely 1.						X										1
	Osallisuuden määrittely 2.						X										1
	Hyvinvointia tukevat tekijät		X				X										2
	Kuntalaisen turvallisempi arki						X										1
	Kunnan vastuut						X										1
	Ulkomaalaistalouden yhteys hyvinvointiin		X														1
	Suomen tuke- ja liikuntaelin-työn selvitys									X							1
THL:n suositus hyvinvointitarkem- tomuksen minimi-totesisällöstä														X		1	
Kansainvälinen tutkimus				X												1	
Sisäministeriön turvallisuusstrategia													X			1	
	Yhteensä	3	6	1	2	2	9	3	0	4	1	10	0	0	0	1	

Taulukko 7. Tietolähteiden käyttö hyvinvointikertomuksissa.

Kunta	Eri tietolähteitä yhteensä	Hyte-tiedon tietolähteet	Muut tietolähteet	Hyte-tiedon osuus tietolähteistä
Askola	11	8	3	73 %
Espoo	16	10	6	63 %
Järvenpää	12	11	1	92 %
Kauniainen	34	32	2	94 %
Kerava	7	5	2	71 %
Lohja	20	11	9	55 %
Mäntsälä	13	10	3	77 %
Nurmijärvi	10	10	0	100 %
Porvoo	11	7	4	64 %
Sipoo	15	14	1	93 %
Tuusula	32	21	11	66 %
Vihti	3	3	0	100 %

6.3.1 Eksplisiittinen ja kokemuksellinen tieto

Suurin osa hyvinvointitiedosta hyvinvointikertomuksissa on esitetty numeraalisena, kuvaajina ja tilastoina, joka on formaalista, eksplisiittistä tietoa. Eksplisiittiseen tietoon sisältyy erilaiset tilastotiedot muun muassa eri rekistereistä, Tilastokeskuksesta ja Sotkanetistä. Eksplisiittiseen hyvinvointitietoon lukeutuu myös eri kuntien tilinpäätöstiedot sekä kuntalaisten erilaiset MOVE-mittaustulokset, joita oli esitelty Sipoon ja Tuusulan hyvinvointikertomuksessa. Suurin osa kuntien koostamaan hyvinvointitietoa oli eksplisiittisessä tiedon muodossa (Kuvio 9.). Kauniainen ja Tuusula painottivat hyvinvointikertomuksen hyvinvointitiedossa kokemuksellista tietoa. Huomioitavaa on, että ko. kuntien hyvinvointikertomukset olivat kaiken kaikkiaan tietolähderikkaimmat hyvinvointikertomukset, jotka koostivat monipuolisesti eri tiedon lajeja.

Kuvio 9. Eksplisiittisen ja kokemuksellisen hyvinvointitiedon suhde.

Askolan hyvinvointikertomus koostui eksplisiittisestä tiedosta lukuun ottamatta yhtä kokemuksellista tietolähdettä. Uudenmaan tasolla tarkasteltuna eksplisiittistä tietoa ja tietolähteitä käytetään monipuolisesti hyvinvointikertomuksissa. Eniten hyödynnettiin Sotkanetin tarjoamia indikaattoritietoja (75 % kunnista, Tilastokeskuksen tarjoamia tilastotietoja (67 % kunnista) sekä TEA-viisarin tuloksia, mikä kuvaa kunnan terveydenedistämisasiivisuutta (67 % kunnista). Merkittäviä kuntakohtaisia eroja on kuitenkin havaittavissa. Määrällisesti eniten eksplisiittistä tietoa hyödynsi Kauniainen, Sipoo ja Tuusula, ja vähiten Kerava, Porvoo ja Vihti (Taulukko 8.). Huomioitavaa kuitenkin on, että esimerkiksi Porvoon hyvinvointikertomuksessa oli runsaasti erilaista hyvinvointia kuvaavaa tilastotietoa, mutta hyvinvointikertomuksessa ei tuotu esille, mistä tieto on kerätty ja koottu, joten nämä hyvinvointikertomuksessa todetut seurantatiedot ja tilastoluvut jäivät tutkimusanalyysin ulkopuolelle. Myös Keravan hyvinvointikertomuksessa oli tilastotietoa, joiden alkuperä ei käynyt ilmi. Tuusula sen sijaan nosti hyvinvointikertomukseensa esille myös valtakunnallista hyvinvointitietoa esittelemällä The World Happiness Report -raportin tuloksia, mikä ei kerro suoraan Tuusulan hyvinvoinnin tilasta, vaan laajemmin kansallisesta tilasta.

Kuntien hyvinvointikertomukset pitivät sisällään keskimäärin runsaasti myös kokemuksellista tietoa (Taulukko 9.). Kokonaisuudessaan 45 % hyte-tietolähteistä käsitteli hyvinvointitietoa kokemuksellisen tiedon kautta. Kokemuksellista tietoa olivat muun muassa eri tutkimustulokset kuten Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksen (ATH) tulokset, erilaiset valtakunnalliset väestökyselyt kuten kouluterveyskysely ja kunnan sisäiset kuntakyselyt sekä kuntalaisten palautteet.

Lähes kaikki kunnat (83 %) olivat koostaneet kokemuksellista tietoa erilaisina kyselyinä kunnissa. Kyselyissä oli myös opinnäytetöinä tehtyjä kyselyjä kuntalaisille. Porvoossa Laurean ammattikorkeakoulun opiskelijat toteuttivat kyselyn Hyvinvointikeskuksen kävijöille koskien keskuksen toiminnan vaikutuksia hyvinvoinnin kokemukseen, ja Siipossa Haaga-Helian ammattikorkeakouluopiskelijat olivat toteuttaneet kuntalaisille kyselyn yhteisöllisyydestä ja turvallisuudesta. Lisäksi Tuusulan hyvinvointikertomuksessa oli hyödynnetty kuntalaisten turvallisuusillassa käytyjä keskusteluja, ja Kauniaisten hyvinvointikertomuksessa oli hyödynnetty palautejärjestelmän Happy Or Not -tuloksia sekä musiikkiopiston toiminnan itsearviointia. Myös Mäntsälän hyvinvointikertomus hyödynsi asiakaspalautteita. Kaikki kunnat Järjenpäästä lukuun ottamatta hyödynsivät hyvinvointitiedon koonnissa THL:n kouluterveyskyselyä, ja vajaa puolet (42 %) kunnista hyödynsivät myös alueellista ATH-tutkimuksen tuloksia.

Määrällisesti vähiten kokemuksellista tietoa hyödynsivät Askola ja Vihti, jotka molemmat olivat hyödyntäneet THL:n kouluterveyskyselyn tuloksia. Eniten kokemuksellista tietoa keräsi ja koosti Kauniainen, joka oli kerännyt kokemuksellista hyte-tietoa 15 eri tietolähteestä.

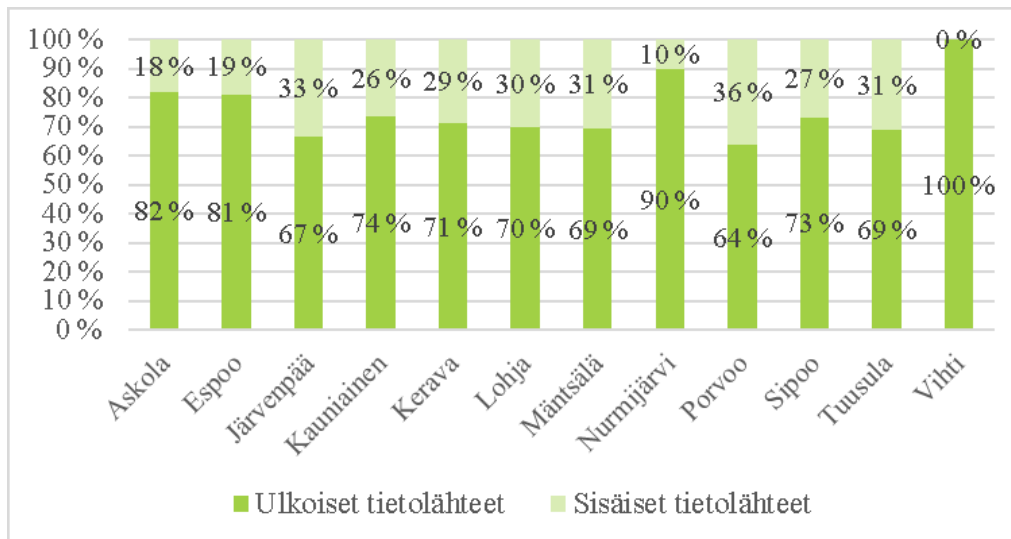
Kuntakohtaisista eroista huolimatta Uudenmaan tasolla tarkasteltuna kokemuksellista tietoa oli kerätty ja koostettu monipuolisesti. Kokemuksellisella hyvinvointitiedolla rikastetaan hyvinvointikertomuksissa kunnan hyvinvoinnin tilan kuvaamista ja kokonaiskuvaa, sekä osallistetaan kuntalaisia tiedontuotantoon. 90-luvulta lähtien koostetut kouluterveyskyselyt ovat vakiinnuttaneet asemansa hyvinvointikertomuksissa, ja muut kokemukselliseen tietoon perustuvat tutkimukset ja väestökyselyt ovat myös löytämässä paikkansa hyvinvointitietoa kokoavassa hyvinvointikertomuksissa.

Taulukko 9. Kokemuksellinen tieto.

Lähdetyyppi	Tietolähde	Kunnan nimi											Lukumäärä			
		Askola	Espoo	Järvenpää	Kauniainen	Kerava	Lohja	Mäntsälä	Nurmijärvi	Porvoo	Sipoo	Tuusula		Vhti		
Tutkimuksia	Alueellinen ATH-tutkimus		X	X			X		X	X						5
	Kuntaliiton ARTTU-tutkimus									X						1
	FinSote 2018 -tutkimus (ent. ATH)										X					1
	MetROP-tutkimus				X			X								1
	MetLoFIN-tutkimus				X											1
	Kuntien imagotutkimus															1
	LTH-tutkimus			X												1
	THL:n Kouluterveyskysely	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11
	THL:n ASLA-kysely				X											1
	THL:n suunterveydenhuollon Kysely				X											1
Valtakunnallisia ja alueellisia väestökyselyjä	THL:n asiakaspalvelukysely				X											1
	PKS-kuntien palvelukysely				X											1
	PKS-kuntien palvelukysely				X											1
	Nuorisobarometri										X					1
	Itä-Uudenmaan turvallisuustyöryhmän turvallisuuskysely								X							1
	Happy or Not -palaute				X											1
	Perheiden asiakaspalaute								X							1
	Asiakaskysely									X						1
	Elämäntilaukysely					X										1
	Kuntakysely		X		X	X										3
Palautejärjestelmät	Päihdekysely				X											1
	Kysely opiskeluhuoltoryhmän jäsenille				X											1
	Koulunvoan asiakasyytyväisyyskysely				X											2
	Kysely opettajille ja työryhmälle								X							1
	Kuvataidekoulun kysely				X											1
	Lähtö- ja paluunuttajakysely				X											1
	Kysely yhteisöllisyydestä ja turvallisuudesta									X						1
	Hyvinvointikeskuksen toiminnan vaikutukset hyvinvoinnin kokemukseen								X							1
	Yli 75-vuotiaiden liikuntakysely							X								1
	Esteettömyyskysely							X								2
Keskustelut	Varhaiskasvatuksen kysely				X									X		2
	Peruskoululaisten huoltajakysely								X							1
	Turvallisuuskysely			X					X							2
	Turvallisuusillat													X		1
	Musiikkiopiston oma arviointi				X											1
Yhteensä	1	3	3	15	3	4	4	4	6	4	7	1				

6.3.2 Sisäiset ja ulkoiset tietovarannot

Uudenmaan kunnat kokoavat pääsääntöisesti hyvinvointikertomuksiin hyvinvointitietoa ulkoisista tietolähteistä. Vihdin hyvinvointikertomuksen hyvinvointitiedot olivat kerätty kokonaisuudessaan ulkoisia tietolähteitä hyödyntäen, mutta määrällisesti eniten ulkoisia tietolähteitä kokosi ja hyödynsi Kauniainen. Kaikki kunnat painottivat hyvinvointikertomuksissaan ulkoisia tietolähteitä (Kuvio 10.). Alueellisesti tarkasteltuna hyvinvointikertomusten hyvinvointitieto koostui 76 %:sti ulkoisten tietolähteiden tarjoamasta hyvinvointitiedosta. Porvoo käytti sisäisiä tietolähteitä prosentuaalisesti eniten, ja määrällisesti eniten sisäisiä tietolähteitä käytti Tuusula (vrt. Kuvio 10 ja Taulukko 10.).

Kuvio 10. Sisäiset ja ulkoiset tietolähteet.

Sisäisiä tietolähteitä (Taulukko 10.) olivat erilaiset kunnan teettämät kyselyt, kuten turvallisuuskysely (Järvenpää), esteettömyyskysely (Lohja ja Porvoo), liikuntakysely (Mäntsälä), kysely yhteisöllisyydestä ja turvallisuudesta (Sipoo) ja elinympäristöön liittyvä kysely (Kerava). Tilastoja oli kerätty maankäytöstä (Kauniainen) verotuloista (Sipoo) ja varhaiskasvatuksen palveluista (Tuusula). Lohja ilmoitti käyttävänsä hyvinvoin-

tikertomuksessa kunnan omia tilastoja, mutta hyvinvointikertomuksesta ei ilmennyt yksilöitynä, mitkä tiedot olivat kunnan omista tilastoista. Tuusula koosti hyvinvointitietoa myös turvallisuusilloista, joissa käytiin työpajoissa läpi kuntalaisten kokemuksia ja näkemyksiä yleiseen turvallisuuteen liittyen. Näin kunta osallistaa myös kuntalaisia hyvinvointikertomuksen toteutuksessa.

Kunnan sisäistä tietoa olivat myös erilaiset kuntatalouden tunnusluvut, joita oli koostettu kunnan talousarviosta (Askola) ja tilinpäätöksistä (Järvenpää ja Lohja). Osa sisäisestä tiedosta koski myös kunnan palvelurakenteita (Kauniainen) ja kuntalaisten terveyttä ja liikumista koskevia mittaustuloksia (Porvoo, Sipoo, Tuusula).

Taulukko 10. Sisäiset tietolähteet.

Tietolähde	Kunnan nimi												Lukumäärä
	Askola	Espoo	Järvenpää	Kauniainen	Kerava	Lohja	Mäntsälä	Nurmijärvi	Porvoo	Sipoo	Tuusula	Vihti	
Kunnan oma tilasto				1		1				1	1		4
Kunnan oma kysely		1	1	5	2	2	2	1	3	2	2		21
Mittaustulos									1	1	1		3
Kuntastrategia	1	1	1								1		4
Talousarvio	1												1
Tilinpäätös			1			1							2
Selvitys						2							2
Kunnan oma rekisteritieto		1	1										2
Vaikuttavuusmittauksen tulos							1						1
Asiakaspalaute				1			1						2
Palvelumalli				1									1
Kaupungin suunnitelma											2		2
Kokouspöytäkirja											1		1
Halintosääntö											1		1
Kaupunkitutkimus				1									1
Keskustelutapahtumat											1		1
Yhteensä	2	3	4	9	2	6	4	1	4	4	10	0	

Ulkoisista tietolähteistä kaikki kunnat olivat käyttäneet kansallisia tietokantoja ja tilastoja Porvoota lukuun ottamatta (Taulukko 11.). Kuntien hyvinvointikertomuksista 75 % hyödynsivät Sotkanetin ja 67 % Tilastokeskuksen tilasto- ja indikaattoritietoja. 50 % Kunnista hyödynsi THL:n ja 42 % Kelan tilastoja. Yksittäiset kuntien hyvinvointikertomukset sisälsivät tilastotietoa viitaten myös muun muassa ELY-keskukseen (Järvenpää, Sipoo ja Tuusula), työ- ja elinkeinoministeriöön (Espoo ja Kauniainen), oikeusministeriöön (Tuusula), poliisin tilastotietoihin (Nurmijärvi) patentti- ja rekisterihallitukseen (Espoo), kouluikkunaan (Kauniainen) sekä elinympäristön tietopalvelu Liiteriin (Tuusula).

Vaikka 92 % kuntien hyvinvointikertomuksista koosti ja keräsi hyvinvointitietoa ulkoisista kansallisista ja alueellisista väestökyselyistä (ks. Taulukko 9), väestökyselyjä oli hyödynnetty suurimmassa osassa kunnista määrällisesti vähän suhteessa niiden saatavuuteen.

Taulukko 11. Ulkoiset tietolähteet.

Tietolähde	Kunnan nimi											Lukumäärä	
	Askola	Espoo	Järvenpää	Kauniainen	Kerava	Lohja	Mäntsälä	Nurmijärvi	Porvoo	Sipoo	Tuusula		Vihti
Lainsäädäntö	2	4	1	1	2	2	2		3		4		9
Kansallinen tietokanta ja tilasto	4	4	2	9	1	2	3	5		6	8	2	11
Helsingin seudun MAL-sopimus		1	1	1									3
Käsitteen määrittely tai viittaus	1	2			1	7	1				3		6
Raportti										1	1		2
Selvitys			1	1					1		1		4
TEA-viisari	1		1	1		1	1	1		1	1		8
Väestökysely	1	1		6	1	1	1	1	2	1	2	1	11
Tutkimus		1	2	3		1	1	2	1	1	2		9
Valtakunnallinen strategia										1			1
Kunnan sisäisen sidosryhmän tilasto				2									1
Kunnan sisäisen sidostyhmän arviointi				1									1
Yhteensä	9	13	8	25	5	14	9	9	7	11	22	3	

Väestökyselyistä yleisin oli THL:n kouluterveyskysely (92 % kunnista), jonka lisäksi yksittäisiä hyvinvointikertomuksiin kerättyjä väestökyselyjä oli muun muassa Itä-Uudenmaan turvallisuustyöryhmän turvallisuuskysely (Porvoo) ja nuorisobarometri (Tuusula). Kaunaisten hyvinvointikertomus hyödynsi ulkoisista kyselyistä kuntakohtaista tietoa THL:n ASLA:n-, THL:n suunterveydenhuollon-, THL:n neuvolan asiakkaiden asiakaspalvelun-, PKS-kuntien palvelukyvyyn-, ja Kauniaisten kuvataidekoulun –kyselyjen tuloksista.

Ulkoisten tietokantojen eri tutkimustulokset toivat hyvinvointitietoa yhdeksään (75 % kunnista) hyvinvointikertomukseen. Eniten hyödynnettiin ATH-tutkimuksen tuloksia (Espoo, Järvenpää, Lohja, Nurmijärvi, Porvoo). Tuusulan hyvinvointikertomuksessa esiteltiin ATH:n korvannutta FinSote-tutkimuksen sekä lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH)–tutkimuksen tuloksia, jotka toivat esiin Tuusulan kuntalaisten kokemuksellista tietoa asiakaskokemuksesta ja terveydentilasta. Järvenpää hyödynsi kuntien imagotutkimusta, Kauniainen ja Nurmijärvi MetrOP–tutkimusta, ja Mäntsälä KUUMA-kuntien

muuttotutkimusta. Sipoo Kuntaliiton ARTTU-tutkimusta ja Tuusula Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) –tutkimusta.

75 % kunnista toi esiin lainsäädännön merkityksestä hyvinvointikertomuksen tuottamiseen ja kunnan terveyden ja hyvinvointiin edistämiseen. Askola, Espoo, Kerava, Lohja, Mäntsälä, Porvoo ja Tuusula viittasivat kuntalakiin, ja edellä mainittujen kuntien lisäksi Järvenpää ja Kauniainen viittasivat terveydenhuoltolainsäädäntöön. Yksittäisissä hyvinvointikertomuksissa mainittiin myös varhaiskasvatuslaki (Tuusula), kotouttamislaki (Tuusula), Sosiaalihuoltolaki (Espoo ja Porvoo) sekä lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (Espoo).

6.4. Yhteenveto

Pääsääntöisesti hyvinvointikertomukset olivat laadittu poikkihallinnollisissa työryhmissä. Yritysten osuutta ei mainittu yhdessäkään hyvinvointikertomuksessa. Myös järjestöjen ja muiden sidosryhmien osuus hyvinvointikertomustyön laadinnassa oli vähäistä lukuun ottamatta Espoon ja Tuusulan hyvinvointikertomuksia. Tuusulan hyvinvointikertomus oli ainoa, jonka laadintatyöryhmässä oli mukana sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä. Nurmijärven hyvinvointikertomus oli ainoa, jonka työryhmään kuului kunnan liikelaitoksen edustaja. Hyvinvointikertomusten tiedon kerääminen ja kokoaminen vaatii laaja-alaisen poikkihallinnollisen työryhmän. Sidosryhmien hyvinvointitietojen kokoaminen ja toimijoiden osallistaminen hyvinvointikertomustyön laadintaan tukee kattavaa kuvausta hyvinvoinnin tilasta, ja tukee osaltaan myös yhteistyötä kunnan ja muiden lähi-toimijoiden välillä.

Hyvinvointikertomusten hyvinvointitiedot koskivat pääsääntöisesti seurantavuosia, jotka hyvinvointikertomuksessa oli ilmoitettu. Yksittäisiä tietoja oli myös seurantakauden ulkopuolelta, mikä ei vastaa dokumentissa ilmoitettua seuranta-aikaa. Kolmen kunnan hyvinvointikertomuksessa ei mainittu, miltä ajanjaksolta seurantatietoa tarkastellaan, mutta aineistonkeruuvuodet tulivat pääsääntöisesti ilmi muun muassa hyvinvointikertomusten tilastotaulukoista ja kuvaajista.

Hyvinvointikertomusten tiedon keräämisessä ja koostamisessa oli selkeitä kuntakohtaisia eroja. 24 % tietolähteistä koski yleisiä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviä tietoja kuten lakiviittauksia ja käsitteen määrittelyjä. Loput 76 % tietolähteistä kokosivat hyvinvointitietoa kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnista. Hyvinvointitiedosta suurin osa oli tilastollista ja eksplisiittistä tietoa, ja kokemuksellisen tiedon osuus vaihteli kunnittain selvästi. Eksplisiittinen tieto koostui pääosin kansallisten tietovarantojen tilastotiedoista. Kokemuksellinen tieto oli pääsääntöisesti koostettu kuntien sisäisistä tietolähteistä, mutta kokemuksellinen tieto kokosi myös eri tutkimusten tuloksia hyvinvointikertomuksiin. THL:n kouluterveyskysely oli käytetyin kokemuksellisen tiedon lähde. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tiedon suhde on Uudenmaan tasolla tarkasteltuna keskiarvillisesti tasapuolinen painottuen kuitenkin vahvemmin määrälliseen, formaaliseen tietoon (55 % hyte-tietolähteistä).

Kuntalaisten osallistamiseen tiedon keruussa oli panostettu hyödyntämällä erilaisia kuntalaisiin kohdistuvien kyselyjen ja kyselytutkimusten kautta. Kymmenessä kunnassa oli kerätty tietoa kunnan sisäisillä kunta- ja asukaskyselyillä, ja näin ollen kunnan sisäiset kyselyt painottuivat kuntien sisäisen tiedon tietolähteissä yksittäisenä tiedon keräämisen muotona Uudenmaan tasolla tarkasteltuna. Kunnan sisäisiä kyselyitä oli kuitenkin osassa kunnissa määrällisesti vähäisesti verrattaen siihen, että hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on laaja käsite, ja hyvinvoinnin ja terveyden kokemusta sekä muun muassa asumisviihtyvyyttä sekä kunnan palveluiden palvelukokemusta on mahdollista mitata lukuisin keinoin. Hyvinvointikertomusten pääpaino oli ulkoisissa kansallisten tietokantojen ja tilastojen tuottamassa seurantatiedossa. Tämä selittyy sillä, että Suomessa on saatavilla laajalti myös kuntakohtaista tietoa erilaisista valtakunnallisista rekistereistä ja tietovarannoista, kuten Sotkanetistä ja Tilastokeskuksesta.

Osa kunnista, kuten Kauniainen, oli käyttänyt runsaasti monipuolisia kunnan omia tilastoja ja kunnan sisäisiä tietolähteitä. Järvenpään hyvinvointikertomuksessa oli mainittu kertomuskaudella tehdyistä kyselyistä ja tutkimuksista kuten Koulutuksen arviointikeskuksen tutkimus metropolialueen oppilaiden oppimistuloksista ja hyvinvoinnista, sosiaalitalouden hyvinvointikysely sekä kaupungin oma arjen turvallisuuskysely, mutta niiden tuloksia ei kertomuksessa esitetty. Lisäksi oli mainittu, että Järvenpään kunnassa on tehty

viherrakenneselvitys ja HSL:n Liikkumistutkimus sekä Henkilöliikennetutkimus (HLT) tehdään vuonna 2016, mutta niiden tuloksia ei kuitenkaan ollut mainittu. Myös Porvoon hyvinvointikertomuksessa todettiin, että kouluissa tehdään joka vuosi koulukysely ja peruskouluissa tehdään hyvinvointiprofiilikyselyjä, mutta niiden tuloksia ei tuotu dokumentissa esiin. Maininta selvityksistä ja tutkimuksista ei tuo hyvinvointikertomukseen hyvinvointitietoa, mikäli tutkimustuloksia ei avata tai selvitysten johdosta syntyneitä toimenpide-ehdotuksia ei esitetä.

Kokemukselliset tietolähteet sisälsivät tutkimusten tuloksia, mutta tutkimustietoa voi hyödyntää myös muissa tiedon lajeissa. Myös toimijoiden kokemukselliseen tietoon sisältyvää itsearviointitietoa oli hyödynnetty vähäisesti, vain yhdessä kunnassa. Jotta hyvinvointikertomuksesta saadaan tietoa kunnan hyvinvoinnin nykytilasta ja kehityksestä sekä palvelujärjestelmistä, tulee hyvinvointikertomuksen sisältää monipuolista tietoa tilastotiedon lisäksi kaikilta hallinnonaloilta sekä keskeisiltä sidosryhmiltä.

7. POHDINTA

Tässä tutkimuksessa analysoitiin Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomuksia tiedon ja tiedon johtamisen kautta. Tutkimuksen tavoitteen oli selvittää, miten poikkihallinnollisuus näkyy tiedon koostamisessa hyvinvointikertomuksissa, minkälaista tietoa hyvinvointikertomuksiin kerätään ja mitä tiedonlajeja hyvinvointikertomuksissa esiintyy. Aineisto koostui 12:sta Uudenmaan kunnan hyvinvointikertomuksesta, jotka olivat julkaistu ja hyväksytty kunnanvaltuustossa kuluvalle valtuustokaudella. Aineistosta toteutettiin dokumenttianalyysi hyödyntäen Excel-työkalua. Tutkimus oli laadullinen, mutta dokumenttianalyysin mahdollistaessa myös kvantitatiivisen analyysin, hyödynnettiin analyysissä myös määrällistä analyysia.

Tiedon lisääntyessä tiedonhallinnan tarpeet kasvavat hyvinvoinnin ja terveydenedistämistyössä. Tietoa tarvitaan muun muassa päätöksentekoon ja resurssien kohdentamiseen. Hyvinvointikertomus on tietoon perustuva kuvaus kunnan ja sen asukkaiden hyvinvoinnin tilasta, ja se toimii kunnan työvälineenä hyvinvoinnin ja terveydenedistämistyössä tarjoamalla tukea arviointiin, suunnitteluun ja raportointiin. Parhaimmillaan hyvinvointikertomus antaa kattavan kuvan kunnan hyvinvoinnin tilasta, ja tarjoaa suuntaviivoja tulevia painopisteitä kohden. Lisäksi lakisäätöinen kunnan hyvinvointikertomus tarjoaa säännöllisen ja systemaattisen terveyden ja hyvinvoinnin seurantajärjestelmän kunnissa, jolloin ne toimivat myös työvälineenä hyvinvoivan kunnan strategian, talouden ja toiminnan suunnitteluun. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen vaatii aitoa poikkihallinnollista yhteistyötä, ja hyvinvointikertomus voikin näin ollen toimia myös poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistajana.

Hyvinvointikertomus tiivistää terveyttä ja hyvinvointia koskevan informaation. Kunnat tuottavat hyvinvointikertomukset pääsääntöisesti poikkihallinnollisesti. Muiden sidosryhmien, kuten yritysten, yhteisöjen ja kolmannen sektorin osallistamista laatimisprosessiin tulisi vahvistaa. Tutkimustulokset osoittivat, että vain kahdessa kunnan hyvinvointikertomuksen työryhmässä oli mukana järjestön edustaja. Kuten Hintsa (2011: 1) on väitöskirjassaan todennut, monipuolisten tietovarantojen hyödyntämisellä on selkeä yhteys kuntien menestykseen. Hallintorajat ylittävällä sekä sidosryhmäyhteistyöllä voidaan

saada rikastettua hyvinvointikertomusten tietopohjaa ja tiedontuotantoa. Osallisuuden keinojen kasvaessa ja sitä hyödyntäessä tulisi ottaa huomioon myös kuntalaisten osallistuminen hyvinvointikertomuksen toteutuksessa. Kuntalaisia on mahdollista osallistaa suoraan, kuin myös esimerkiksi järjestöjen kautta.

Tiedon jakaminen on myös tärkeä osa yhteistyötä. Osallistamalla sidosryhmiä hyvinvointikertomus voi kehittyä osaltaan myös alueellisen yhteistyön välineeksi, mikä on ollut Uusimaa2019 -hankkeessa yksi hyvinvointikertomustyön kehittämisen tavoitteista (ks. Saarinen & Klemetilä 2019: 5). Hallintorajat ylittävällä ja osallistavalla sidosryhmäyhteistyöllä tehdään hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä kaikkien yhteinen asia.

Hyvinvointikertomuksissa oli käytetty tietolähteitä vaihtelevasti keskiarvon ollessa 15 tietolähdettä per hyvinvointikertomus. Osaan kunnan hyvinvointikertomuksista oli koostettu tietoa laajasti ja monipuolisesti eri tietovarannoista niin sisäisistä kuin ulkoisista tietolähteistä. Yksi hyvinvointikertomus tukeutui vain kolmeen tietolähteeseen, mikä voidaan nähdä niukkana tietolähteiden hyödyntämisenä monisyisen aiheen ympärillä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on laaja ja moninainen käsite, ja kunnassa se liittyy sosiaali- ja terveystalouden lisäksi muun muassa viheralueiden kaavoitukseen, luokkakokoihin, palveluiden saatavuuteen, asuinalueen turvallisuuteen sekä osallistamisen tukemiseen. Yksilötasolla se liittyy valintoihin muun muassa elämäntavoissa. Tiedon keräämiseen ja koostamiseen tulee väistämättä rajoituksia muun muassa resursseissa, ja siksi kunnan tuleekin arvioida, mitä ja minkälaista tietoa hyvinvointikertomukseen halutaan ja tarvitaan. Parhaimmassa tapauksessa tietoa kerätään hyvinvointikertomukseen monipuolisesti ja käyttökelpoisessa muodossa tiiviisti kuvaten.

Sisäisen ja ulkoisen tiedon käsitteet ovat toisiaan täydentäviä tyyppejä tiedon luokittelussa. Hyvinvointikertomuksissa käytettiin kunnan sisäistä tietoa erityisesti kunnan sisäisten tilastojen ja kyselyiden muodossa. Ulkoisista tietovarannoista hyödynnettiin eniten kansallisia tietovarantoja ja tilastoja, väestökyselyjä ja kansallisia tutkimuksia. Hyvinvointikertomukset koostavat tietoa pääsääntöisesti ulkoisista tietolähteistä, mikä vastaa Kauppisen ja Hätösen (2014) tutkimuksen tuloksia. Lähes kaikissa hyvinvointikerto-

muksissa oli hyödynnetty valtakunnallisia tietokantoja, ja osassa varsin laajasti. Vain yhdessä hyvinvointikertomuksessa ei tuotu ilmi valtakunnallisten tietokantojen käyttöä. On myös syytä huomioida, että valtakunnallisten väestökyselyiden otoskoot voivat jäädä niin pieniksi, ettei niitä pystytä hyödyntämään kunnissa, jotka ovat asukasmäärältään pieniä. Tällöin kunnan sisäinen tiedontuotannon tulisi erityisesti täydentää kansallisia tietolähteiden tuottamaa tietoa, mikäli halutaan kattavaa ja monipuolista tiedontuotantoa hyvinvointitiedosta. Kunnan sisäistä tietoa voidaan kerätä muun muassa kyselyillä ja selvityksillä, sekä palvelujen kautta syntyvällä laadullisella tiedolla.

Alueellisella tasolla tarkasteltuna eksplisiittisen ja kokemuksellisen tiedon suhde on tasainen, vaikkakin eksplisiittinen tieto nousee toistaiseksi vahvemaksi tiedon lajiksi. Kuntakohtaisesti tarkasteltuna eksplisiittisen ja kokemuksellisen tiedon määrät ja monimuotoisuus vaihtelee huomattavasti ja kuntia yksittäin tarkasteltaessa eksplisiittinen tieto korostuu selkeästi. Kokemuksellisesta tiedosta THL:n kouluterveyskysely on juurruttanut tiedontuotannon osaksi Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomuksia, ja myös ATH-tutkimus on saavuttamassa vahvaa asemaa kokemuksellisen tiedon tuottajana. Kunnan sisäinen kokemuksellisuuteen perustuva tieto rikastaa hyvinvointikertomuksia kansallisten ja alueellisten kokemuksellisten tutkimus- ja kyselytuloksien rinnalla.

Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa tulee ottaa huomioon tutkimuksen rajoitukset. Aiheen laajuuden vuoksi tutkimusta oli välttämätöntä rajata alkuperäisestä tarkoituksesta, ja rajausta tehdessä päädyttiin keskittymään eksplisiittisesti todennettaviin ja analysoitaviin teemoihin ja sitä kautta myös tutkimuskysymyksiä tarkennettiin. Tiedon lajien ja tiedon keräämisen analyysia varten tutkimuksen reliabiliteetin ja konsistenssin turvaamiseksi analyysiin valittiin aineistossa selkeästi mainitut tai viitatus tietolähteet. Huomiointavaa on, että hyvinvointikertomuksien todellinen tietopohja saattaa poiketa hyvinvointikertomuksessa esille tuodusta ja voi näin ollen olla laajempi kuin mitä hyvinvointikertomuksissa on tiedoksi annettu. On myös syytä korostaa, että tutkimuksessa tarkasteltiin hyvinvointikertomuksia, ei kunnan tosiasiallista toimintaa.

Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä tarvitaan eri hallinnonalojen ja sidosryhmien tietolähteistä kerättyä tietoa. Hyvinvointitiedon tietolähteiden tulee olla monipuolisia ja eri tiedon muotoja tulee hyödyntää kattavasti. Näin on mahdollista saavuttaa monipuolinen näkemys kunnan ja kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin tilasta. Yksittäisten lukujen ja tiedonjyvien koonti ei riitä, vaan tiedon jalostamisella tietämykseksi on keskeinen rooli. Tieto on kuntaorganisaation tärkeä resurssi ja yksi organisaation kilpailueduista. Tietojohtamisen toimivilla ja järjestelmällisillä prosessivaiheilla on vaikutusta kunnan toiminnan tehokkuuteen ja kestäväan kehitykseen. Tiedon tunnistaminen, kokoaminen ja tallentaminen ovat tietojohtamisen prosessivaiheita, jotka edeltävät tiedon jakamista, käyttöä ja soveltamista. Laaja hyvinvointikertomus kytkeytyy erityisesti tiedon koamiseen.

Tiedon hyödyntäminen ja tietojohtamisen edellytykset vaikuttavat julkisten organisaatioiden menestykseen, joten tärkeäksi kysymykseksi nousee: miten hyvinvointitiedosta luodaan arvoa? Tiedon kerääminen ja koostaminen on osa tiedon johtamista, joka on edellytys tiedolla johtamiseen. Jatkotutkimuksena voisi näin ollen tutkia kunnan tiedolla johtamista ja sitä, miten hyvinvointikertomusten tietoja hyödynnetään palvelujen suunnittelussa ja päätöksenteon tukena. Olisi myös mielenkiintoista selvittää, miten hyvinvointikertomuksessa esitetty kunnan ja asukkaiden hyvinvoinnin tila vaikuttaa resursointiin, ja miten se näkyy hyvinvointisuunnitelmissa ja hyvinvointikertomuksen jälkeisessä kunnan strategiassa sekä talousarvioissa ja -suunnitelmissa. Hyviä jatkotutkimuksen aiheita olisi lisäksi hyvinvointikertomuksen arviointitiedon esiintyvyys, sekä analyysi siitä, miten keskeinen hyvinvointi näyttäytyy hyvinvointikertomuksissa.

Laaja hyvinvointikertomus on kunnan työväline hyvinvoinnin ja terveyden tietojohtamiseen, ja dokumentin tulisi toimia päätöksenteon tukena sekä osana strategiatyötä. Kuntapäätäjät sekä kuntalaiset itse voivat vaikuttaa päätöksillä ja valinnoilla kuntalaisten hyvinvointiin. Kunnan tehtävänä on mahdollistaa hyvinvointia ja terveyttä tukeva ympäristö ja olosuhteet yksilönvastuuta poistamatta. Hyvinvointia ja terveyttä tukevilla päätöksillä kunta pidetään elinvoimaisena, ehkäistään alueellisia ongelmia sekä kavennetaan kuntalaisten terveyseroja ja lisätään hyvinvointia. Osassa hyvinvointikertomuksissa ei mai-

nittu, miltä ajanjaksolta hyvinvointitietoa eli seurantatietoa tarkasteltiin ja koostettiin. Mikäli hyvinvointikertomuksessa ei käy ilmi miltä ajanjaksolta laaja hyvinvointikertomus kuvaa kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin tilaa, voidaan kysyä, miten koostettu hyvinvointitieto palvelee kunnan strategiatyötä ja päätöksentekoa. Hyvinvointitiedon kokoamiseen ja kirjaamiseen tulisi kiinnittää huomiota, ja lukujen luettelemisen lisäksi hyvinvointikertomuksissa tulisi myös arvioida laajemmin muutoksiin johtaneita syitä ja toimenpiteitä.

Parhaimmillaan laajan hyvinvointikertomuksen sisältämä hyvinvointitieto tukee kuntapäittäjiä strategiatyössä, palveluiden kehittämisessä ja tietoon perustuvassa resursoinnin kohdentamisessa. Tämä tutkimus tarjoaa tietoa siitä, miten poikkihallinnollisuus näkyy hyvinvointikertomuksen laadinnassa, ja antaa lukijalle suuntaviivoja kohti laaja-alaisempaa yhteistyötä hyvinvointikertomuksen ja hyvinvointitiedon koostamisen laadintaprosessissa kuntaorganisaatiossa. Tuloksia tarkastelemalla ja hyödyntämällä kunnat voivat saada oivalluksia sidosryhmäyhteistyön kehittämiseksi hyvinvointikertomustyössä. Lisäksi tutkimus koostaa dokumenttianalyysin pohjalta kuvan Uudenmaan kuntien hyvinvointikertomusten tiedontuotannosta. Tulosten pohjalta kunnat voivat vertailukehittää (benchmarking) hyvinvointikertomuksien sisältöjä ja tiedon koostamista, sekä monipuolistaa tiedontuotantoa hyvinvointikertomuksissa. Tuloksia voi hyödyntää hyvinvointikertomustyön kunnallisessa sekä alueellisessa kehittämisessä tiedon johtamisen näkökulmasta kohti tietopohjallisesti laadukkaampia ja tiedollisesti sisältörikkaampia hyvinvointikertomuksia.

LÄHDELUETTELO

- Al Yami, Mohsenah & Mian Ajmal (2019). Pursuing sustainable development with knowledge management in public sector. *Journal of Information and Knowledge Management Systems* 49: 4, 568–593.
- Allardt, Erik (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Anttila, Pirkko (1998). Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Saatavissa 14.2.2020: <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#9.1.6%20Dokumenttiaineisto>.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (2000). Strateginen tietojohdaminen kunnallishallinnossa. *Hallinnon tutkimus* 19:1, 19–32.
- Askola. Organisaatio. Saatavissa 20.2.2020: <https://www.askola.fi/etusivu/paatoksen-teko-hallinto/organisaatio/>.
- Bowen, Glen A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal* 9: 2, 27–40.
- Bäcklund, Pia (2007). *Tietämisen politiikka: kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bäcklund, Pia (2009). Kokemuksellisen tiedon hyödyntämisen haasteet. Teoksessa: *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*, 41–56. Toim. Pia Bäcklund, Maija Faehnle & Markus Laine. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 6. Helsinki: Edita Prima.
- Cassiman, Bruno & Reinhilde Veugelers (2006). In Search of Complementarity in Innovation Strategy: Internal R&D and External Knowledge Acquisition. *Management Science* 52: 1, 68–82.

- Cong, Xiaoming, Richard Li-Hua & George Stonehouse (2007). Knowledge management in the Chinese public sector: Empirical investigation. *Journal of Technology Management in China* 2: 3, 250–263.
- Davenport, Thomas & Lawrence Prusak (1998). *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Harvard Business School Press.
- Faehnle, Maija (2014). Collaborative planning of urban green infrastructure: need, quality, evaluation, and design. Väitöskirjan artikkeli. Helsingin yliopisto, matemaattisluonnontieteellinen tiedekunta, geotieteiden ja maantieteen laitos. Helsinki.
- Hakamäki, Pia, Jonna Ikonen, Vesa Saaristo, Niina Saukko, Kirsi Wiss & Timo Ståhl (2019). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuntajohdossa – TEA 2019. Tilastoraportti 38/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- HE 858/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntauudistukseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi.
- Helliwell, John, Haifang Huang, Shun Wang, & Max Norton (2020). Social environments for world happiness. Teoksessa: *World Happiness Report 2020*, 13–46. Toim. John Helliwell, Richard Layard, Jeffrey Sachs, & Jan-Emmanuel De Neve. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- Heuru, Kauko (2000). *Kunnan päätösvallan siirtyminen – Oikeudellinen tutkimus kunnanvaltuuston vallasta suomalaisen kunnallishallinnon demokraattisten arvojen ja tehokkuusarvojen ristipaineessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos. Tampere: Tampere University Press.
- Hintsala, Reino (2011). *Hyvä hallinto ja uusi julkisjohtaminen kunnallisen tietojohdamisen lähtökohtina*. Akateeminen väitöskirja. Julkaisu 247. Vaasa: Vaasan yliopisto.

- Hoffrén, Jukka & Hanna Rättö (2011). Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa: Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta, 219–242. Toim. Juho Saari. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Jalonen, Harri, Harri Laihonen & Antti Lönnqvist (2012). Tietojohtaminen osaksi kunnan strategista johtamista. *Hallinnon tutkimus* 31: 2, 138–147.
- Jalonen, Harri (2015). Tiedolla johtamisen näyttämö ja kulissit. Teoksessa: Tiedolla johtaminen hallinnossa: teoriaa ja käytäntöjä, 40–68. Toim. Petri Virtanen, Jari Stenvall & Pasi-Heikki Rannisto. Tampere: Tampere University Press.
- Kantola, Anu & Johannes Kananen (2017). Johdanto. Teoksessa *Kilpailuvaltion kyydissä – Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*, 7–29. Toim. Johannes Kananen. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Kauppinen, Tapani & Heli Hätönen (2014). Hyvinvointikertomus kunnan asukkaiden hyvinvoinnin kuvaajana. *Premissi, terveys- ja sosiaalialan johtamisenerikoiskauslehti*, 9: 5, 29–34.
- Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (2019). Johdanto. Teoksessa: *Suomalaisten hyvinvointi*, 9–25. Toim. Laura Kestilä & Sakari Karvonen. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Kivinen, Tuula. (2008) *Tiedon ja osaamisen johtaminen terveydenhuollon organisaatioissa*. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E158. Kuopio: Kopijyvä.
- Kleemola, Katja, Jussi Uusi-Illikainen & Tero Askola (2014). *Sosiaali- ja terveystieteiden tietojohdantamisen käsikirja*. Helsinki: Sitra.
- Kuntaliitto (2015) *Sähköinen hyvinvointikertomus*. Kuntaliitto. Saatavissa 14.3.2020: <https://www.hyvinvointikertomus.fi/#/welcome>.

- Känsäkoski, Helena (2017). Informaatio- ja tietoprosessit tietojohdamisen viitekehyksenä terveydenhuollon organisaatioissa – kohti potilasarvon luomista. Informaatiotutkimus 36: 1, 1–18.
- Käpylä, Jonna & Henna Salenius (2013). Tietojohdajan taskukirja – Tietojohdamisen näkökulmia aluekehittämiseen. Tampereen teknillinen yliopisto, Tietojohdamisen tutkimuskeskus Novi.
- Laasonen, Valtteri, Janne Antikainen, Susanna Haanpää, Timo Aro, Vesa Salminen, Anne-Mari Järvelin, Juha Koskinen, Eero Laesterä, Janne Huovari (2018). Tiedolla johtaminen aluekehittämisessä – ehdotus aluekehityksen tilannekuvaviitekehykseksi ja -mittaristoksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2/2018. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.
- Laihonen, Harri (2009). Terveysjärjestelmän johtamisen tietovirrat. Akateeminen väitöskirja. Julkaisu 824. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.
- Laihonen, Harri, Mika Hannula, Nina Helander, Ilona Ilvonen, Jari Jussila, Marianne Kukko, Hannu Kärkkäinen, Antti Lönnqvist, Jussi Myllärniemi, Samuli Pekkola, Pasi Virtanen, Vilma Vuori & Terhi Yliniemi (2013). Tietojohdaminen. Tiedonhallinnan ja logistiikan laitos. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto,
- Leskelä, Riikka-Leena, Ira Haavisto, Aki Jääskeläinen, Nina Helander, Virpi Sillanpää, Valtteri Laasonen, Tommi Ranta, Paulus Torkki (2019). Tietojohdaminen ja sen kehittäminen: tietojohdamisen arviointimalli ja suosituksia maakuntavalmistelun pohjalta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019: 42. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Lönnqvist, Antti (2007). Mistä tietojohdamisessa on kyse? Teoksessa: Tietojohdaminen tutkimusalueena, 11–18. Toim. Antti Lönnqvist, Kirsimarja Blomqvist, Mika

Hannula, Aino Kianto, Hannu Kärkkäinen, Marjatta Maula, Pirjo Ståhle. Pilotkustannus Oy.

Martela, Frank, Bent Greve, Bo Rothstein & Juho Saari (2020). The nordic exceptionalism: what explains why the nordic countries are constantly among the happiest in the world. Teoksessa: World Happiness Report 2020, 129–146. Toim. John Helliwell, Richard Layard, Jeffrey Sachs, & Jan-Emmanuel De Neve. New York: Sustainable Development Solutions Network.

Melkas, Tapani (2013). Terveys kaikissa politiikoissa –periaate Suomen terveystoiminnassa. Yhteiskuntapolitiikka 78: 2, 181–196.

Männistö, Sini & Juha Mieskolainen. Hyvinvointikertomukset Länsi- ja Sisä-Suomen alueella. Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 7/2015. Tampere: Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto.

Nonaka, Ikujiro & Hirotaka Takeuchi (1995). The knowledge-creating company. How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press.

Nonaka, Ikujiro (2007). The knowledge-creating company. Harvard Business Review. July-August, 162–171.

Niemi, Ilkka Petteri, Antti Rautiainen, Sirpa Kannasoja, Krista Haapakoski Kaisa, Pellinen Jukka, Mäntysaari Mikko (2017). Hyvinvoinnin teoriat hyvinvoinnin edistämässä ja poliittisessa päätöksenteossa. Jyväskylän yliopisto. Hallinnon tutkimuksen seura 36: 3, 166–181.

Nieminen, Ari (2014). Kokemustiedon mahdollisuudet politiikan ja palvelujen järjestelmissä. Teoksessa: Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa?, 32–58. Toim. Minna Zechner. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 15. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

- Nikunlaakso, Risto (2020). Ihmisen hyvinvointi ykkösasiaksi sote-valmistelussa. Blogi-kirjoitus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 20.02.2020: <https://www.ttl.fi/blogi/ihmisen-hyvinvointi-ykkosasiaksi-sote-valmistelussa/>.
- Nyman, Meeri, Jarkko Yliruka & Jaana Mäkelä (2016). Terveyden ja hyvinvoinnin tila ja terveyden edistäminen Etelä-Suomessa. Aluehallintovirastojen julkaisuja, 3. Hämeenlinna: Aluehallintovirasto.
- Ottawa Charter for Health Promotion (1986). Geneva: World Health Organization. Saatavissa 15.12.2019: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf?ua=1.
- Paahtama, Soile (2016). Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö. Arttu2-tutkimusohjelman julkaisusarja: 7. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Paahtama, Soile (2017.) Terveyden edistäminen. Kuntaliitto. Saatavissa 14.2.2020: <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/terveydenhuolto/terveyden-edistaminen>.
- Palosuo, Hannele, Marita Sihto, Ilmo Keskimäki, Seppo Koskinen, Eero Lahelma, Kristiina Manderbacka & Ritva Prättälä (2004). Eriarvoisuus ja terveystalitiikka. Kokemuksia sosioekonomisten terveyserojen kaventamisesta Ruotsissa, Englannissa ja Hollannissa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisusarja: 12. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Perttilä, Kerttu, Soili Orre, Sari Koskinen, & Matti Rimpelä (2004). Kuntien hyvinvointikertomus. Hankkeen loppuraportti. Aiheita 7/2004. Helsinki: Stakes.
- Pohjalainen, Marjut (2012). Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. Informaatiotutkimus 31: 3, 1–10.

- Rotko, Tuulia, Tapani Kauppinen & Elina Palojärvi (2014). Kuntaan elinvoimaa ja kuntalaisille hyvinvointia eriarvoisuutta vähentämällä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rowley, Jennifer (2007). The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy. *Journal of Information Science* 33: 2, 163–180.
- Saari, Juho (2011). Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, Tarja & Minna Klemettilä (2019). Alueellisen hyvinvointikertomuksen ja –suunnitelman valmistelu Uusimaa2019 -hankkeessa. Projektikuvaus. Uusimaa 2019 -hanke. Uudenmaan liitto. Saatavissa 1.3.2020: https://www.uudenmaanliitto.fi/files/24516/Alueellisen_hyvinvointikertomuksen_valmistelun_projektikuvaus.pdf.
- Salenius, Maria & Ville Nieminen (2019). Tiedolla johtaminen ja sen työvälineet. Kuntaliitto. Saatavissa 1.2.2020: <https://www.kuntaliitto.fi/johtaminen-ja-kehittaminen/tiedolla-johtaminen-ja-sen-tyovalineet>.
- Saranto, Kaija & Sirpa Kuusisto-Niemi (2011). Tiedon hallinta johtamisessa. Teoksessa: *Sosiaali- ja terveysjohtaminen*, 158–172. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Savolainen, Nella & Sanna Ahonen. Hyvinvointikertomus kunnan strategisen johtamisen työvälineen. Tiedä ja toimi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Saatavissa 15.12.2019: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131075/THL_TT_hyvinvointikertomus_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

- Savolainen, Nella & Tapani Kauppinen (2019). Vielä kerran sote-uudistuksesta: Miten käy hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi? THL-blogi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 20.02.2020: <https://blogi.thl.fi/viela-kerran-sote-uudistuksesta-miten-kay-hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamiseksi/>.
- Simpura, Jussi (2008). Hyvinvoinnin ja terveyden tietopyradimi. Yhteiskuntapolitiikka 73: 2, 185–189.
- Soo, Christine, Shannon Chen & Mark Edwards (2017). A knowledge-based approach to public value management: A case study of change implementation in disability services in Western Australia. *Australian Journal of Public Administration* 77: 2, 187–202.
- STM (2006). Terveyden edistämisen laatusuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2006: 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- STM (2012). Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2012: 21. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Ståhl, Timo, Kirsi Wiss, Pia Hakamäki & Vesa Saaristo (2015). Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toteutuminen kunnassa – rakenteet, vastuut, seuranta ja voimavarat. Tutkimuksesta tiiviisti 31. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tarkiainen, Ari (2014). Näkökulmia hyvinvointijohtamiseen ja hyvinvointitiedon tuottamiseen – tapaus Joensuu. Teoksessa: Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa?, 95–118. Toim. Minna Zechner. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 15. Seinäjoki.
- THL (2011). Tieto päätöksenteon tukena. Tukiaineistoa kuntajohdolle. Hyvinvoiva ja terve kunta -sarja. Helsinki: Unigrafia Oy.

- THL (2019a). Sisältö ja hyödyntäminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 15.1.2020: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/sisalto-ja-hyodyntaminen>.
- THL (2019b). Kunnan hyvinvointikertomus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 15.1.2020: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>.
- THL (2019c). Hyvinvointijohtaminen kunnassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 15.3.2020: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa>.
- THL (2020). Hyvinvointikertomusten minimitietosisältö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa 15.3.2020: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/tiedon-hyodyntaminen/hyvinvointikertomusten-minimitietosisalto>.
- Toikko, Timo & Minna Zechner (2014). Johdanto. Teoksessa: Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa?, 3–8. Toim. Minna Zechner. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 15. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Tsoukas, Haridimos (2009). A dialogical approach to the creation of new knowledge in organizations. *Organization Science* 20: 6, 1–17.
- Tuominen, Eila (2008). Eläkeläisten hyvinvoinnin jäljillä – katsaus viimeaikaiseen tutkimukseen. Teoksessa: Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin – toimeentulosta kuluihin ja ajankäyttöön. Toim. Eila Tuominen. Eläketurvakeskuksen raportteja 2008: 4.

- Uusitalo, Susanne (2011). Tahdonheikkous ja hyvinvointi. Teoksessa: Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta, 264–287. Toim. Juho Saari. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Valtioneuvosto (2017). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sote- ja maakuntauudistuksessa – kuntien ja maakuntien yhteinen tehtävä. Maakunta- ja sote-uudistus. Alueuudistus, Valtioneuvosto. Saatavissa 1.2.2019: https://alueuudistus.fi/documents/1477425/4308009/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen-sote-ja-maakuntauudistuksessa_maaliskuu-2017.pdf/6c510816-4346-4be5-b4a9-0c5d15b12a77.
- Valtiovarainministeriö (2017). Julkisen hallinnon kokonaisarkkitehtuuri – Yleiskuvaus – Määrittely. Versio 1.91. Saatavissa 21.2.2020: https://wiki.julkict.fi/julkict/juhta/juhta-tyoryhmat-2016/jhka-tyoryhma/jhka-2.0/jhka-2-0-yleiskuvaus/at_download/file.
- Van der Meijden, MJ, Huibert Tange, Jaap Troost & Arie Hasman (2003). Determinants of Success of Inpatient Clinical Information Systems: A Literature Review. *Journal of the American Medical Informatics Association* 10: 3, 235–243.
- Wiig, Karl (2002). Knowledge management in public administration. *Journal of Knowledge Management* 6: 3, 224–239.
- WHO (1948). Preamble to the constitution of the world health organization as adopted by the International Health Conference, New York: The World Health Organization.
- Xie, Xuemei, Yanru Gao, Zhipeng Zang & Xiaohua Meng (2020). Collaborative ties and ambidextrous innovation: insights from internal and external knowledge acquisition. *Industry and innovation*. 27: 3, 285–310.

Zechner, Minna (2014). Mitä hyvinvointikertomus kertoo hyvinvoinnista? Teoksessa: Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa? 9–31. Toim. Minna Zechner. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 15. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.